

SLOVAN

**MESEČNIK ZA KNJI-
ŽEVNOST, UMETNOST
IN PROSVETO**

LETO XI.

1913 - 11

VSEBINA.

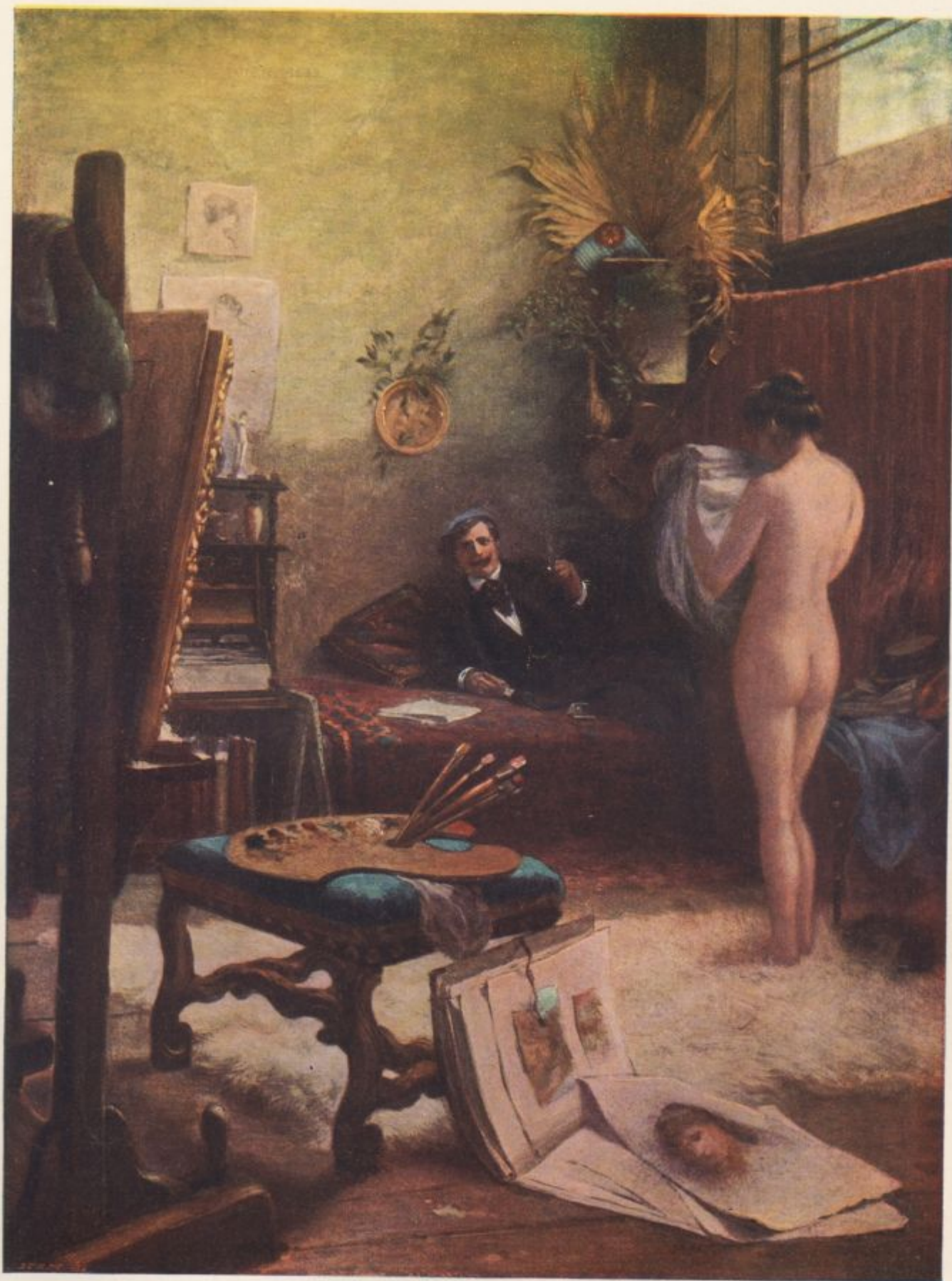
Josip Kozarac: Mrtvi kapitali	323	† Emil Hojak: Greh	345
† Fedor Matvejevič-Štifter	326	Listek	346
Prostoslav Kretanov: Spomini na		Književnost:	
Josipa Cimpermana	327	Aškerčeva čitanka. — „Časopis za zgodovino	
S. Ml.: Beračem	330	in narodopisje. — Ogrinec Josip: Vojnimir. Str-	
O. K.: Sreča	331	neno polje. — „Društvo sv. Jeronima“. — Ljudevit	
Milan Plut: Po macedonskem bo-		Krajačić: Izabrane ruske pripovijetke za mladež. —	
jišču	332	Zabavna biblioteka. — Hamsun Kunt: Viktorija.	
Kremenova: V tolminski vasi za		Povijest jedne ljubavi. — „Novi akordi“. — Bol-	
našega preporoda	338	garska slovnica.	
A. Z. Giden: Iz spominske knjige		Umetnost:	
naših bratov	339	O gledališču.	
O. K.: Jesenske sanje	342	Glasba:	
Dragotin Kette Josipu Aleksandrovu	343	Rozamunda.	
		Naše slike.	

NAŠE SLIKE.

Umetniški prilogi: V. K.: **V ateliêju** (str. 321). — E. B.: **Na meji elementov** (str. 337). — Nikolaj Aleš: „**Narodna pravljica**“ (str. 329), slika, ki nam simbolično prikazuje razne motive pravljič. — „**Ob grobu božjega bojevnika**“ (str. 333). — „**Godba**“ (str. 343). — „**Gost**“ (Iz cikla: Življenje starih Slovanov. Str. 347). — **Fedor Matvejevič-Štifter** (str. 326). — Aleševe slike bomo v prihodnji številki nadaljevali in obenem priobčili študijo o njem.

Nenaročenih rokopisov uredništvo ne vrača!

Naročnina „Slovana“ znaša na leto 12 K, na pol leta 6 K, na četrt leta 3 K. Posamezni zvezki po 1 K 20 h. Dijakom je naročnina znižana 10 K letno. Za Nemčijo 13 K 50 h, za druge države 15 K. — **Cena inseratov:** Dvostopna petit-vrsta 30 h za enkratni natis; za večkrat po dogovoru. u

V. K.: V ATELIÉJU.

MRTVI KAPITALI.

(POVEST).

IX.

(Dalje).

Mesec dni po svatbi, nekako sredi novembra, je sedel stari Matković s soprogo v topli sobi. Zima je šele nastopala in v sobi se je čutili oni neobičajni, vrlo zamamljivi vonj prve kurjatve. Zimska okna so bila obložena z grozdem in sadjem, po omarah pa so se vrstile rumene kutine. Matkovićeve sobe, pred mesecem dni tesne, so se zdele sedaj mnogo prostranejše in ves dvor je bil nekako tužnejši in mrtvejši, akoravno je na videz tam bilo vse tako kakor pred letom dni... Ta praznota se je črtala tudi na licu gospe Matkovićeve. Sedela je ob oknu in videlo se ji je, da ji srce ni na mestu: sedaj se je bavila s pletivom, sedaj je lupila jabolko, sedaj hruško, sedaj je zopet vstala in brisala znojne šipe, — z eno besedo, ni imela pravega resnega dela in ni vedela, kaj da dela. Bilo ji je, kakor dijaku po izpitu —: nič bi ne rekla, če bi imela še dve hčerki za možitev, da bi imela zopet za kaj skrbeti, v nečem živeti in uživati. Ni še padla v ono ugodno lastno brezbriznost, ki objame mater, ko omoži svoje hčerke. Ni še mogla iz svoje krvi izgnati one brige, v kateri je živela zadnjih pet let.

Brez te skrbi ji je bilo sedaj prazno in ne navadno. Dobro je jela opazovati, da jo z izginjanjem te skrbi zapušča počasi tudi elastičnost duha in srca. Začela je izgubljati voljo za toaleto, za oni minuciozni red v hiši, brez katerega prej ni mogla biti. Niti za jed ni več tako marala, kakor dosedaj, ko se je vsak dan pripravljalo po štiri do pet jedi, ker so živeli v večni nadi, da pridejo gostje, in med temi v prvi vrsti mladi, neoženjeni ljudje... Sedaj se je zadovoljevala s čimer koli ter se je v tej duševni in telesni osamljenosti jela čim bolj približevati svojemu možu, uvidevajoč vsak dan bolj, da ji je on najzvestejša zaslomba, ki jo v obče žena lahko ima.

„Slišiš, danes mi ni za kuhanje. Ostalo je nekaj od snoči,“ reče Matkoviću, ki je imel opraviti s službenimi spisi.

„A!“ odvrne on skozi nos in ne ozrši se na njo, vleče dalje s težkim peresom po papirju. Še-le za nekaj časa dvigne glavo od mize, potisne očala na čelo in se obrne k soprogi:

„Kaj si rekla, a? Kakor te je volja, saj veš, da radi mene ni treba nikdar kuhati.“

„Vinka ni, sigurno ostane na Čardačinah.“

„Naj ostane! Bolje je, da tam kaj pomaga, nego da tukaj lenari!“

„Kaj mišliš storiti z njim? Čas hiti, a z njim nikdar ni nič; kjer je — tu je.“

„Ne boj se, ni še prepozno! Glavno je, da se v mlademu človeku pokaže neka volja, neka gorečnost za delo. Ako bo ta volja, tedaj se že najde za njega pravi posel. Poklic in zanimanje mora v človeku samem vzkleti, ne sme mu biti vsiljeno. Jaz se za Vinka niti najmanj ne bojim, on bo svoje mesto izpolnil. Tujega kruha gotovo ne bo jedel.“

Gospe Matkovićevo mnenje ni šlo v glavo. Ni si mogla predstavljati, da bo iz Vinka — kar je zapustil gimnazijo — sploh kdaj kaj. Vinko je bil zadnji otrok v hiši. Od mladosti grob in neotesan, ni bil v ničemer slika fletnemu Luji. V šoli se je kazal močno trmo-glavega, bežal je iz nje, kadarkoli je le mogel, ter letal po lovu za pticami in ribami. Razen očeta ni zanj nikdo prav maral, nikdar ni dobil nove obleke nego vedno ponošeno Lujino, in je že v tej obleki bil kakor pritepenec, kakor tuj otrok v hiši. Baš zato, ker je bil zanemarjen, je prej spoznal dobre in zle strani sveta nego starejši brat Lujo. Kot dijak je bil pravi sluga v Vukovićevo hiši; tam je cepil drva, krmil živad in hodil v prodajalne — no njemu je vse to ugajalo, samo da mu ni bilo treba sedeti pri knjigah, ki jih je mrzil iz dna duše. Mati je mislila, da se bo vendar kako priril do šestega razreda, in tedaj ga lahko da študirat za svečenika ali ga potisne v kak urad, iz katerega bi danes ali jutri prišel s kakršnim koli naslovom,

samo da ima svoj kruh. A ko bi bil moral Vinko že v drugič ponavljati peti razred, se je odrekel šoli na vse veke ter padel materi še bolj od srca.

Nasprotno pa je bil Lujo v vsakem razredu odličnjak. Bil je materin in tetkin ljubljeneč in bil je že v prvi mladosti izvanredno lep fant. Visok in raven, z gostimi, po čelu razčesanimi lasmi, z rdečkastim obrazom in lepo vzbočeno spodnjo ustnico. Že v petnajstletnega dijaka so se zaljubljale deklice, zrele za možitev; tako zelo je bil telesno razvit. Tudi pri tovariših je bil močno priljubljen, a on, v svojem prijateljstvu vrlo nestalen, je držal danes s tem, jutri z drugim. Kot starejši, je moral poučevati Vinka, ki mu je moral biti robski podložen — ni ga torej smatral za svojega brata. No kadar so napočile počitnice ter sta prišla oba domov na vas, tedaj mu je Vinko obrnil hrbet in odrekel svojo pokorščino. Tedaj se je Vinko pridružil Neli in ta dva sta bila odbrani par otrok gospe Matkovičeve. Vinko je nekaj iz osvete, nekaj iz objestnosti pri vsaki priliki poizkušal ogoljufati Luja in Nelo. Nekoč sta se kopala v bližnjem potočju, in ko se je Lujo oddaljil od brega, je šel Vinko iz vode, vzel vso Lujino obleko razen spodnjih hlač in pobegnil domov, tako da je moral Lujo nag in bos pol ure v najhujši vročini krevsati domov...

Stari Matković ni trpel dolgih las ne na sebi ne na svoji deci ter je v počitnicah sam strigel Vinka; Lujo se ni dal ter je vedno nosil dolge lase, ki mu jih je Nela razmeščala po najnovejši modi. Neko popoldne, ko je Lujo v namlanjaču najslaje spal, je vzel Vinko škarje in mu porezal, kolikor mogoče najgrje, vse lase s čela, — tako da se je moral Lujo do kože ostriči, in tak je bil uprav smešen.

„Da vidimo vsaj, kakšno mu je čelo; do sedaj še nikdo ni videl, kaj ima pod lasmi,“ se je rogal Vinko obupanemu Luji.

Nu, pod lasmi ni bilo nič: bilo je povsem belo, gladko in visoko čelo, na katerem ni bilo nobenega moškega izraza, niti ene gubice, ki bi mu podajala kako značilnejšo potezo. Izpod čela se je prožil raven, dolg, lepo zaobljen nos, ki, kakor čelo, ni podajal niti najmanjše energije Lujinemu licu. Ves obraz je bil samo tedaj lep, kadar je bil povsem miren in zadovoljen. Močnejši smeh ali srd sta izkazila ravne, gladke poteze ter nista niti od daleč imela efekta, ki se izraža z jezo ali smehom. Drugače je bil Lujo izbranega ponašanja ter s svojo zunanostjo zelo simpatičen, tako da so ga radi videli v moški in

ženski družbi. Znanci so mu prorokovali sijajno bodočnost, ki je v njo tudi on sam veroval. Mati njegova je vedno sanjala o tej sijajni bodočnosti ter ni mogla dočakati, da že enkrat nastopi.

Lujo je bil sedaj pravnik četrtega leta. Prvi izpit, ki ga je položil pol leta po pravem času, ni bil baš tako sijajen: darovitost, ki so jo v gimnaziji jako cenili, je bila srednje vrste, ter se je zdelo, da je Lujo izvojeval svoja izpričevala bolj s svojo zunanostjo in ponašanjem nego z znanjem. Izmed vseh otrok je on stal Matkovića največ denarja; na vseučilišču je hotel celo igrati malega aristokratiča, pleneč pri tem nemilo očetovo denarnico. Ko je stari Matković naposled uvidel, da Lujo ne zna ceniti truda, da mu vsak mesec zapravi petdeset do šestdeset goldinarjev, da je denar v njegovih rokah to, kar je pleva v vetru, mu ni hotel mesečno poslati več nego trideset goldinarjev. Vsled tega se je fletni pravnik vedno bolj umikal in se izenačeval z onimi vseučilišnimi „grajani“, ki so bolj gladoli nego bili siti.

V prostorni sobi, v kateri je stanoval Lujo še z enim pravnikom, so bili navadno sestanki nekaterih vseučilišnih drugov. Dva izmed teh sta bila deželna štipendista s tristo goldinarji. Enega je vzdrževala mati-vdovica, ki je imela v Slavoniji trideset oral zemlje, ter si je sirota od ust odtrgovala, samo da bi mogla mesečno zbrati dvajset goldinarjev. Tretji je bil sin sodnega svetnika ter je moral očetu poslati vsak mesec račun o vsakem vinarju, zakaj doma je bilo še troje otrok. Ti mladi ljudje so bili skupaj vsak dan ter so se razgovarjali po tri ure, ali iz vsega razgovora se ni moglo razznati: ali so to pravniki, filozofi ali medicinci. Vsakdanje novosti, politika, pikantne povestice — to je bila dnevna tema njihovemu razgovoru. Po njihovem pripovedovanju bi se mislilo, da obrnejo svet, ko danes ali jutri stopijo na poprišče. Nič jim ni bilo po volji, vse je trebalo od temelja izpremeniti; ves svet je slep, samo oni so videli, kar je pomanjkljivo in ubija. Pravna znanost jih ni zadovoljevala, in so o vsem drugem vedeli govoriti več nego o njej, ter so se vsi kesali, da so se vpisali za pravnike, ker, kakor so ocenjevali sami sebe, je bil ta kakor ustvarjen za filozofa, drugi za zdravnika, tretji za literata; vse znanosti so jim bile interesantnejše in lepše od pravniške... Na koncu takega razgovora so vsi vzdihnili, kakor da vsak pomiluje svoj vkovani genij, ki se ni mogel razviti po svoji volji...

„Jaz sem se moral poprijeti tega, za kar sem dobil štipendijo...“

„Vpisal sem se za pravnika, ker je moj oče jurist...“

„Mene so prevarili. Pravili so mi, da je pravo najlažje,“ se je izgovarjal vdovin sin.

Lujo tudi v tej stvari ni izrekel svojega menja — nego se je sam pri sebi smejal in mislil pri tem na veliko županstvo in septemvirat.

In ko roditelji teh nezadovoljnikov niso prespali niti ene noči brez skrbi, da li bodo mogli do prvega skupaj spraviti potrebno svoto, niso ti mladi ljudje znali, zakaj in čemu žive. Samo prva dva dni vsakega meseca, dokler niso prišli novci, so živeli v neki skrbeči vznemirjenosti, samo te dni so se spomnili staršev — a, ko se je pred njimi pokazala poštna nakaznica, so se vnovič operjati ter uprav čutili, kako pada z njih smrtni prah. V teh dneh so bili sami s seboj na nejasnem, ali bi želeli, da čimprej končajo študije, ali bi obžalovali, da preneha ipak to lepo življenje. Akoravno še niso imeli niti pojma o službi, so vendar gledali v svojem duhu, kako bodo ob vsakem imenovanju preskočili po trideset svojih kolegov; že so izračunali, katero čast bodo imeli v tridesetem, katero v petintridesetem letu, — v štiridesetem letu pa bo dosegel vsak najvišjo uradniško stopnjo... Izpit? To je nekaj postranskega, gola formalnost, istotako izpričevalo, po katerem se nikdar ne more presoditi, kaj ta ali oni zna in razume. Po njihovi sodbi je skoro vedno oni več razumel, ki je imel slabše izpričevalo... Pri tem so se najbolj jezili na roditelje in sorodnike, ki so vedno zahtevali nekakih izpričeval, kakor da je vseučilišče normalna, kakor da so sedaj šole kakor za mladih dni njihovih roditeljev...

In ko so tako sedeli in pušili, čitali in razpravljali uvodne članke dunajskih in budimpeštanskih časopisov, niso kljub vsemu tolmačenju političnih novosti imeli oči, da bi pogledali, kaj se piše v onem drugem in tretjem delu časopisov. Niso imeli smisla za naslove: „Der Oeconomist“, „Wöchentlicher Börsebericht“ itd., niso razumeli, kaj pomeni stotina in stotina inseratov, kjer razni proizvodi tekmujejo drug z drugim o prednosti, kjer se išče služba in ponuja, kjer vsak oni oglas prikrito kliče: dajte mi, da žizim!... Za njih je vse to nervozno konkuriranje, ta borba za življenje imela šaljivo, komično stran, da si človek za prebavo obeda ugodno skrajša kak hip.

Razen edinega Luje niso niti telesno bili baš Goljati. Na vseučilišče so prišli mladi in jedri, a sedaj po tretjem letu so se že jeli gr-

bančiti, bledeti in sušiti. V cvetu življenja niso ti mladi ljudje imeli toliko, da bi se lahko na dan trikrat dobro najeli, nego so s kako nehranljivo jedjo morali zadovoljevati naglo se razvijajoče mišice. Na štipendistih in na licu vdovinega sina se je jasno čitala materijalna beda, dasi je bilo za njih potrošenih vsaj tristo goldinarjev na leto! Po onem suhem, zateglem pokašljevanju se ni moglo pričakovati, da bo to telo odolelo navalom, s katerimi je združen življenjski obstoj. To stradanje ni moglo pospeševati niti telesnega niti duševnega razvoja. Bili so kakor gorski potočič, ki je poletel k morju, a se razmočvaril in izgubil že na pol pota, ne imajoč toliko vodne sile, da si prodere pot skozi močvirja in kamenje.

Bistroumni Lešič je brzo izprevidel, da mladi ljudje, ki v jatah lete na vseučilišče, izgube v onih treh do štirih letih stradajočega vseučiliškega življenja pravo voljo za delo, vzlet duha, jasen pogled v bodočnost, — ker se za njih sedaj brigajo roditelji in štipendije, a po tem ta ali oni državni urad. A to je največji morilec duševnih sil: vedeti namreč, da prideš — uči se bolje ali slabše — po dovršenih naukih v urad s tako ali tako plačo. A v uradu postanejo mašine, mrtva telesa, katerim se potisne v roko pero, da pišejo z njim od jutra do večera, a nobena vrsta jih morda ni vzhitila, ni jim vlila ljubezni do življenja za jutrišnji dan.

A kaj bi se lahko doseglo s tolikim denarjem, ki ni zadoščal, da iz teh mladeničev napravi neodvisne in v primeri z višino izdane glavnice oskrbljene ljudi, ako bi se naložil v kako drugo svrho! Koliko kapitala je propadlo že na ta način! In akoravno je očitno, da se kapital, naložen v to svrho, slabo plača, vendar ga toliki, rekel bi, z nekako strastjo razsipajo za nič. Najboljši denarni ekonomisti — Izraeliti — ne trošijo mnogo v taka podjetja, oni v to svrho izdajajo samo, kadar so v naprej sigurni, da se jim bo naložena glavnica rentirala: samo najdarovitejši njihovi sinovi se posvečajo znanosti, in to najbolj dobičkonosni: zdravilstvu in odvetništvu. Vsi drugi njihovi otroci lete k obrtu in trgovini, temu večnemu viru pridobivanja bogastva...

Mladi Vinko je uprav požiral vsako Lešičevo besedo, kadar je nanesel govor na take stvari; on se ni mogel nikdar utesniti pod jarem okorelih gimnazijskih študij, a zato je kazal mnogo smisla za ostali zunanji svet in življenje. Ona dva meseca počitnic se je ugloobil v ves gospodarski posel in njegov oče se je mirne duše lahko zanesel nanj. Znal je barantati z voli

in s svinjami, s pšenico in otavo, ker mu je vse to delo šlo od srca. Vedoč, da ne pojde več v šolo, se je malo ne prevzel od veselja. Delal je v vročini in vetru, letal po lovu, prenočeval na gumnu, — jedel, kjer je kaj ugrabil, ter jel rasti v višino in širino, kakor bik... Lešičev samosvojni značaj, odkrito mišljenje, odločnost volje, vse to je delovalo nanj, kakor dosedaj noben učitelj in nobena knjiga. Ves se je podal Lešiču, ki mu je odgrinjal kopreno z vseh njemu temnih pojmov, otvarjal mu pogled v svet in njegove stebre, v svetovne laži in navidezno poštenje. Vinku se je vse dosedanje življenje zazdela prazna ničnost, ker od vseh njegovih gimnazijskih let so mu ostali edini štirje začetni računi, ki jih je sedaj mogel upotrebiti, in nič več. Da so mu pribavili vsaj pravi pojem o svetu, kakoršen je v istini; mesto da so ga učili potrebščin in zahtev dvajsetega veka, so mu v glavo vbijali grške in rimske obrede in običaje; mesto da so ga temeljito seznanjali z najodličnejšimi možmi in značaji, so mu hranili duha z nesmiselnimi pripovedkami za otroke. Darwinov nauk, ki giblje ves svet, mu je šele Lešič pokazal v pravi luči, dočim Vinko o njem ni doslej ničesar slišal... Stari Matković je dobro opazil blagodejni vpliv Lešičev na svojega sina, opazil je, da se je vinku sedaj še-le zbudila prava volja za delo in življenje. Trebalo je naročiti sedaj to, sedaj ono knjigo, ki jo je Vinko pod Lešičevim vodstvom proučeval do temelja.

Gospa Matkovičeva ni razumela tega preobrata v Vinkovi duši. Večkrat je rekla: No, za-

kaj si se pa sedaj lotil učenja, ko si izstopil iz šole — — — — —

Ko sta oče in mati razpravljala o obedu, pride Vinko s Čardačin, akoravno se ga nista nadejala. Kakor vedno, kadar je prišel od tam, odda materi poln robec in zavit papirič; to je bilo od Anke. — Odkar se je poročila, ni minil dan, da ne bi z dvema, tremi besedami pozdravila mater in ji poslala kako prijazno malenkost. Gospa Matkovičeva je bila na to že tako navajena, da ji je nekaj manjkalo, ako bi kdaj ne dobila lističa s Čardačin, na katerem se je čitalo enostavno: „Pri nas vse zdravo! Pozdrav in rokoljub!“

Te enostavne besede so uverjale gospo Matkovičevno vedno bolj o izvanredni nežnosti in ljubezni, ki jo goji njena starejša hči napram njej. Dan za dnevom je postajala mirnejša, misleč na njo in na Lešiča, z vsakim dnem je globlje uvidevala, da je storila dobro delo, ko je dopustila, da materina ljubav zmaguje konvencionalne blodne sanje in želje.

Nela je pisala, odkar se je poročila, samo enkrat. Pismo je še povsem zaudarjalo po njeni dekliški dobi, tako da gospa Matkovičeva ni mogla prav razbrati, kako je Neli v njenem novem življenju. Želela si je, da bi se to pismo glasilo drugače, — a v istini niti sama ni znala, kakšno naj bi bilo, da jo zadovolji. Pričakovala je vsak dan novih vesti od Nele, a ni jih pričakala, zato je postala nemirna in edino težavna in blatna cesta jo je zadržala, da se ni odpeljala k njej... (Konec prihodnjič.)

† FEDOR MATVEJEVIČ ŠTIFTAR.

Slovenec iz Solčave, „slavjanski štipendist“, profesor in ruski cesarski svetnik v Kalugi, kjer je umrl 10. aprila 1913. Iz ruskih daljav je pazno spremljal vse slovensko javno življenje; o tem nam svedoči najbolj njegov dnevnik, ki točno spremlja ruske in slovenske javne dogodke; zadnjo beležko je Fedor Matvejevič napisal tri dni pred smrtjo: „V Ljubljani se razigrava že druga loterija! Prvo je razigrala „Slovenska Straža“ v svoj prid, drugo pa „Splošno žensko društvo“ v Ljubljani v prid umetnikov... Prvih sem vzel 21, drugih pa 20. Vse srečke sem razposlal na Slovensko v podobi podarkov in pirhov; kajti moja sreča se je že davno iznosila...“

Njegovo avtobiografijo priobčimo pozneje.

SPOMINI NA JOSIPA CIMPERMANA.

(OB 20. OBLETNICI NJEGOVE SMRTI).

(Dalje).

Razen teh treh „pomočnic“ in „tolažnic“ so zahajale tista leta k Cimpermanu v posete razne Maričkine tovarišice in prijateljice, ki so tekmovalale med seboj v postrežbi in družini mlademu Muzinemu ljubljencu. Bilo je jako zanimivo, kako so se mu dekleta pri tem dobrikala, prilizovala in laskala, menda pač v povsem naravni ženski nadi, da bi jih pesnik opeval in ovekovečil v svojih pesmih ali kali??...

In res paradira v njegovih pesnitvah anonimno ta in ona takratnih njegovih strežnic in družabnic med opevanimi „prijateljicami“, „ljubicami“ in „navdihovateljicami“.

Za mojih posetov pri nesrečnem pesniškem Tantalu je vladala pri njem kot odlikovana favoritinja: Dragica Vrtnikova, polna šegavosti in nagajive porednosti; za njo pa je nastopila resnoduhovita Prešernova hči: Ernestina Jelovškova, ki mu je bila verna spremljevalka na izletih po ljubljanski okolici ter poleg njegove sestre stanovitna družabnica, strežnica in tolažnica do poslednje ure njegovega mukepolnega življenja...

Samo ob sebi se pač razume, da naš pesnik-ujetnik tudi ni pogrešal moške družine!

Tu so bili v prvi vrsti njegovi mladinski tovariši in sošolci, prvi med njimi: Ciperle, Gornik, Škrbec itd.

Kot literarni njegov pomočnik mu je stal ob strani velenadarjeni — Viktor Eržen, ki mu je prepisoval pesmi, mu preskrboval korespondenco ter po pesnikovem narekovanju pisal tudi kakšen literarni članek ali polemičen feljton v ta ali oni časopis. Takšno skupno delo je na pr. listek: „**Petelinov Janez**“ v „Slov. Narodu“ št. 139. dne 20. junija l. 1880., ki ga je Viktor Eržen kot namestnik obbolelega urednika Jos. Jurčiča skrivoma priobčil v imenovanem dnevniku. Ondi Josip Cimperman napada s strupeno satiro Jakoba Aleševca v 25 štirivrstnih kiticah, kjer ga apostrofira takole:

Aleševca Jakob, čudni svetnik,
Ti prvi si zdaj humorist po — a z b u k i,
in kje in kako dobiva se „lik“,
hvaležni smo brali pisci neuki.*

K Cimpermanu so priromali tiste čase tudi raznovrstni golobradi „pripravniki“ za „ježo na Parnas“, ki so ga otipavali in znatiželjno izpraševali o tej in oni tajnosti v pesniškem poslu, potem pa v zahvalo spuščali vanj bodeče satirične puščice...

Toda posečali so ga pa tudi odlični možje — „prvaki“.

Tu mi je najpoprej omeniti „očeta“: dr. Janeza Bleiweisa, ki ga je poiskal često s kakšnim naročilom, bodisi slavnostne pesmi ali ocene te ali one knjige. O takih prilikah se je sicer tihotoljubni voditelj Staroslovencev, sedeč pesniku nasproti na leseni klopi, razgovarjal prostodušno z njim po celo uro ter mu pri svojem odhodu stisnil z ljubeznivo gesto izredno mehko roko...

Bil sem neki popoldan navzoč pri takšnem pogovoru, pri čemer me je Cimperman predstavil svojemu posetniku.

Posečali so ga prejšnja leta tudi drugi staroslovenski strankarji, med njimi posebno dr. Etbin Henrik Costa...

Od tako imenovanih „Mladoslovencev“ je prišel Josipu Cimpermanu v njegovo ubožno žabjaško stanovanje v sedemdesetih letih minulega stoletja v posete menda edini — dr. Radoslav Razlag, stanujoč takrat v bližnji Virantovi hiši in sicer v II. nadstropju na dole-njem voglu Št. Jakobskega trga.

Imenovani „rodoljub“, priselivši se s Slovenskega Štajerja v Ljubljano, je prvi uvidel, da je ohromelemu pesniku Josipu Cimpermanu potreben sveži zrak, da ne splesni in se ne zaduši v onem vlažnem in mračnem pritličnem brlogu.

„Vi morate na zrak!“ je vzkliknil blagosrčni mož, videč otrplega pesnika, kako je ždel klavrno v oni zatohli ječi, ter mu je omislil in

kupil oni že preje omenjeni trokolesni voziček z mehkim naslonjalom, po vrhu pa mu je še izročil šopek svojih vizitk, rekoči:

„Kadar se boste hoteli peljati kam ven iz mesta, pošljite voznika k meni, da vam dam potreben viatikum za vožnino in južino; „kajti“ — je pristavil šaljivo, „o samem „zraku“ tudi ne morete živeti, čeprav — ste pesnik!“ ...

In tako smo ga videli — ohromelega ljubljenca pesniških Modric, kako se je vozil o lepih poletnih popoldnevih večkrat po ljubljanski okolici: v Šiško, na dolensko stran, na „zeleni hrib“, k Ocvirku ali pa na takozvani „Speckhügl“ ob Ljubljani.

Najrajši je tiste dni, ko sem se jaz z njim osebno seznanil, Cimperman zahajal v rojstno vas Vodnikovo, v Šiško v takratno „Čitalnico“, kjer se je zagledal v „mile višnjeve oči“ brhke gostilničarjeve hčerke...

Navadno ga je poleg stalnega voznika spremljal še kateri izmed njegovih prijateljev ali pa tudi prijateljic...

Pripetilo se je pa tudi, da ga je ta ali oni njegovih posetnikov peljal na oddih kar sam brez voznika. Bil sem navzoč pri dveh, treh takih svobodnih izletih, kjer smo se imeli prav dobro — brez godrnjavega starčka voznika, ki je imel menda od Cimpermanove matere še poseben nalog, paziti na onemoglega sina. Pravil mi je Cimperman sam o nekih takih daljših „ekskurzijah“: na Dobravo, v Kranj in na ljubljanski Grad, kjer je prišel v jako nevarne položaje. Zlasti pri predrnem izletu „na Grad“ je bil res v „smrtni nevarnosti“, ker ga je dotični „voznik“, nekoliko vinjen, zapeljal v svoji mladeniški smelosti po onih strmih ridah od grada navzdol v Študentovsko ulico, pri čemer je malo manjkalo, da se ni z vozičkom vred prekopicnil po hribu v globočino njegovega podnožja...

Družčine — moške in ženske ter zabave in razvedrila naš Josip Cimperman ni pogrešal. Nasprotno: še pritoževal se mi je, da ga često motijo pri delu klepetave žene in pa vsiljivi posetniki, ki bi radi pobrali kakšno drobtinico z bogato obložene literarne mize njegove.

Naletel sem ga včasih vsega razkačenega zaradi kakšnega neljubega gosta, dočim je ob kričavem govoričenju materinih obiskovalk bolestno vzdihoval na svojem lesenem sedežu, češ: „Tu sem priklenjen, kakor svoje dni grški Prometej na kavkaško skalo, ter moram poslušati,

kako mi te kreketaje kljujejo jetra in srce!... O, da bi bil zdrav in čil kakor ti, da bi mogel pograbiti klobuk ter poleteti iz tega nesrečnega Žabjaka kam vun na prosto, pa makar na Golovec! Oh, ti moj Bog!“ ...

In bridko je zaječal pri takšnih lamentacijah ter se naposled resignirano udal nemi svoji onemoglosti... Občutil je pač pregrenko, da potem, ko se je leta 1874. dr. R. Razlag preselil iz Ljubljane v Brežice, ga nima človeka, ki bi mu plačeval za izlete — voznika in južino!

Ko pa sem prišel zopet drugikrat na Žabjak, me je sprejel naš trpin z veselim vzklikom: „O, Bog te živi, Vatroslave!“

Povedal mi je hkrati povod svojemu vznichenemu razpoloženju, t. j., da ga je isti dan bil posetil kak znamenit mož, ali pa da je prejel kakšno razveseljivo pismo od tega ali onega prijatelja ali od kakšnega literarnega odličnjaka.

Josip Cimperman je poleg obširnega osebnega znanstva bil znan z imenitnimi zunanjimi književniki ter je občeval z njimi pismeno:

Dopisoval si je namreč: z grofom Antonom Aleksandrom Auerspergom („Anastazijem Grünom“), z našim Borisom Miranom (Josipom Stritarjem), z nemškim pesnikom in pisateljem dr. Ludovikom Avgustom Franklom ter z gospo Rozo Barachovo, takisto nemško pesnico, Židinjko na Dunaju, ki se je bil z njo seznanil povodom poroke prestolonaslednika Rudolfa, ko so mu vsi avstrijski narodi poklonili skupen pesniški album.

Pa tudi z domačimi, slovenskimi književniki je imel Josip Cimperman pismene zveze. Dopisovali so mu: dr. Janez Bleiweis, dr. Radoslav Razlag, dr. Gregor Krek, Lujiza Pesjakova, Pavlina Doljakova, pozneje omožena Pajkova, in njen soprog prof. Janko Pajk.

Izmed prijateljev pa so mu dopisovali: Anton Koder in Ivan Gornik, čigar sin „Fritz Gornik“ je zdaj velenadarjen kipar, ki je svoje umetniške proizvode, večinoma podobe iz živalstva, zlasti konje že večkrat razstavil na Dunaju, kjer je nekatere izmed njih pokupil naš cesar.

Naposled sta se tem domačim dopisovalcem Cimpermanovim — in to po mojem posredovanju — pridružila še naša najslavnejša pesnika novejšje dobe: Simon Gregorčič in Anton Aškerc, ki sta ga tudi osebno obiskovala v njegovi žabjaški ječi!

(Konec prihodnjič).

Kako je iztočni kralj blagoslavljal otroka, kako
so ptice govorile, kače sikale, vile se kopale, gradovi
bili začarani, principi se ženili...

NIKOLAJ ALEŠ: NARODNA PRAVLJICA.

BERAČEM.

Na zid so naslonjeni in gledamo jih — srečujemo jih na cestah in jih gledamo — čepeti jih vidimo ob potih in jih gledamo. Kot potepuhe, lenuhe, uboge, ranjene, pokvarjene jih gledamo.

Domislimo se včasih in jim damo miloščine. Zazdimo se samim sebi veliki — dobrotniki — osrečevalci. —

Oni pa dalje slone na zidih — nas srečujejo na cestah — čepe ob potih.

Pa da se osmelijo sloneti na naših zidih — srečavati nas na cestah — čepeti ob potih — ti — berači!

* * *

Stopim med nje, med one, naslovljene.

„Berači.“

„Hvaljen...! Dober dan! Češčena si Mar...! ... vsakdanji kruh —! — — Bog lonaj...! Tisočkrat zahvaljen — — —!“

„Berači.“

Globoko na prsi klonejo njih glave. Razorani — obrastli so jim obrazi, šibe se jim noge, podprti so s palicami —, oviti v cunje, klobuke pa mole mimoidočim...

Mnogo jih sloni —.

Pravijo, da so živeli v bogastvu, premoženju, izobilju, ne v sreči. Zapravili so sami, sneli so jim drugi, zgorelo jim je, ukrali so jim. — Bili so premehki, slabotni, strastni.

Zdaj pa slone...

Pravijo, da so imeli deda, ki je delal, a končno beračil; očeta, ki je delal — a končno beračil. Vsi predniki so delali — a nazadnje beračili in oni sami da so delali, a morajo beračiti — radi dedovanja. Domov pa da ne gredo, ker doma je mnogo drugih, ki niso nikdar delali, marveč le čakali in še čakajo, da jih bodo nasitili drugi.

* * *

Grem po cesti — grem —; nasproti pa mi prihajajo ljudje, navadni v dolgih vrstah. Odkru-

šijo se zdajpazdaj od teh vrst bitja, ki so popolnoma podobna navadnim ljudem; a ko izpregovore — — —?

Izpreminjamo se s časom v sebi. Tempora mutantur — — —

Bilo je, ko je bil Kant bog; da, da, Kant je bil in je najvišji, mogočen — Bog... Pa še drugi, drugi — mnogo — jih je bilo. Latinci — Grki so jih imeli. Si tacuisses...

Prašate, od kod da smo? Kdo da smo...?

In zareže se jim obrazi, da se mi zdi, da me gleda satan. Suhi so — upognjeni — voščeni — izmozgani.

Njih medle oči so uprte nekam daleč, streme za nečim, jezik pa se jim zapleta v težko umljivem govoru...

Odkod da smo? Naš rod je višji — ko te gore, ki jih vidimo, in sega daleč, daleč...

Grki — he, he — Latinci — so naši pradedje, — He-he-he.

Imate denar? — Dajte nam, mi gremo — daleč — daleč. Tja na grobove gremo k bogovom. Mi smo z njimi — izvoljeni od njih. Ni pa vsak izvoljen, ki gre v svet...

In geste teh ljudi. Ko bi iskali in potegnili iz zraka vsako teh besed.

Še par bolestnih vzklikov in hite — hite v daljave.

„Berači.“

Še drugi se odtrnejo od vrst ljudi na cesti. Zunanost njih je lepša. —

Kakor svatje so —

Obleko čedno, verižic mnogo, klobuk ovenčan s cveticami...

Izmed njih stopi pred me.

Izžit obraz — a izraža vendar neko sladko hrepenenje. —

„Si jo li videl?“

„Koga?“

„No — njo! Iti je morala po tej cesti. Pa pride kmalu, vrne se k meni. Doma imam že

vse pripravljeno. Napreženi so že vozovi in čakajo že godci.“

„Le ona — šla je. Iščem je, no pa jo najdem.“

„Obljubila mi je zadnjič, da le mene vzame, sicer nobenega.“

Zasmeje se, kakor bi se zasmel otrok. Zmrači se mu čelo.

„Godinovega, poznaš? Vmešaval se je med naju. Lizal se ji je. Govorili so, da jo je odvedel ta — Godinov.“

Zgubanči se mu obraz, stisne pesti; a zopet buhne v smeh.

„Ne — ne! Ni res! — Ona ima le mene rada, šla si je le nakupit balo... O — pa pride k meni!“

Razveseli se in odide iskat nje —

* * *

K Mariji Pomagaj — na Bled — na Sveto Goro in še drugam romamo — na božjo pot.

Zatopljeni smo sami v se in celo pot pošiljamo pobožne vzdihljaje tja gor — do prestola Matere Božje ...

Pošiljamo jih in smo še uverjeni, da nam bo ona pomagala.

Ob poti pa čepe oni. —

Brez rok, brez nog so.

Razbiti — zmečkani, težko ranjeni so.

Mimo njih romamo — gledamo jih — a jih ne vidimo.

Ne vidimo jih, ker sami prosimo in se nam zazdi, da bi bile naše prošnje premalo goreče, če bi videli berače. —

Oni pa čepe ob poti in iztezajo ostanke svojih udov — kažejo svoje težke rane.

Le malo njih — ki romajo mimo, se jih usmili.

Oni pa dalje čepe.

Velika žalost in bridkost je vklesana v njih obličju. Pa molče.

Oblečeni so v slaba oblačila, raztrgani celo.

Nekateri pa imajo posebne vrste oblačila, na glavi pa čudna pokrivala še iz prejšnjih dob.

Na večini teh čudnih, raztrganih oblek se sveti ena ali več svetinj, znak, da so nositelji

bili — junaki. Svetinje govore, da trpe možje, ker so se bili za dom za carja. Na Ogrskem —, na Laškem — v Bosni so prelivali svojo kri, da se je okoristila domovina.

Ko pa je bilo končano veliko delo vojske, tedaj jih je ležalo na tisoče mrtvih — na tisoče pa jih je razposlala domovina brez rok — brez nog — slepe — pohabljene v svet.

Nekaj tisočev jih čepi ob potih in si kličejo spomine z marši.

Mnogo trupel je naloženih v vozičke tam ob potih — in bedne žene jih prevažajo ta trupla — s svetinjami.

Mimo njih hiti trumoma ljudstvo, a ne misli, se ne zave, da so to oni, ki so se morali bojevati, da si je pridobila domovina nov komad — krvave zemlje. —

Domovina? Če ne naša, pa drugih! —

Oni pa čepe, čepe in — —

* * *

Berači! Te razmetane misli naj vam bodo dar! Da, dar Vam vsem, ki ste nastopili to pot radi svojih slabosti ali dedovanja, ki ste zašli sem radi varanja umetnosti — narave, — ki ste v posledicah vojne stopili v to vrsto.

Vam vsem darujem te razmetane misli — jaz — sam — berač!

Berač? —

Da, berač, nesrečnejši od vseh vas, berači, ki vas srečujem v življenju. Kje, kje so oni, ki bi šli mimo mene, pa rekli: Na, tu zaužij, si uteši glad, pogasi žejo! Pridi k nam, si odpočiješ — umiriš. Obleci se, na, ne hodi nag! Kje so? .. Ni jih; ker me vidijo sitega, oblečenega, vidijo moj dom, pa gredo mimo. Jaz pa hodim po tem svetu sam in iščem, prosim, molim, pa ne dobim nikogar in ničesar — kar bi utešilo mojo dušno bol.

Mimo mene hiti trumoma ljudstvo, a ne misli, se ne zave, da sem izmed onih, ki se morajo bojevati, da si pridobi domovina „nov komad — kulturne zemlje“. Domovina? če ne naša, pa drugih.

O. K.:

SREČA.

Po cesti, po cesti konjiči hite,
zaviti v srebrno meglico,
na vozu pa svatje veseli sede
in ženin z mojô golobico.

V radosti je ženin devojk objel,
nevesta se je nasmehnila;
še jaz sem bil, ljubica, takrat vesel,
da v pravi čas si me pustila.

PO MACEDONSKEM BOJIŠČU.

(Dalje).

Bilo je še temno, ko so se naše srednjeveške kočije začele počasi pomikati po blatni cesti. Konji so bili slabi; ako bi jih vojaštvo moglo še za kaj porabiti, bi ne bili ostali v Velesu v rokah svojih gospodarjev, zakaj Turki, oziroma bežeča turška armada ni poznala usmiljenja. V začetku vojne je bila ta armada šiba božja samo za kristjane, ki jim je vse pobrala, po kumanovskem porazu pa ni delala nobene razlike več in so se je Turki bali ravno tako kakor kristjani. Naši trije vozniki so bili Turki, in sicer ne samo po veri, kakor so bosanski muslimani, temveč tudi Turki po narodnosti, potomci turških kolonistov, ki so se naselili na Balkanu takoj po turški invaziji. Samo eden voznikov, stari Hasan-aga, je lomil za silo srbsko, druga dva voznika, mlada fanta, pa nista znala niti besedice srbske in ako smo jim hoteli kaj reči, smo morali poklicati na pomoč Hasan-ago, da je tolmačil. Bili so v vsem trije vozovi, na vsakem se nas je vozilo po troje ali dva, tako da nas je bilo skupaj kakih osem, trije tovariši so šli pa že pred nami in so nas imeli čakati v Prilepu.

Hladno je bilo in kmalu nas je začelo zebsti v noge. Ko se je megla malo dvignila in se je zjasnilo, smo vsi poskakali z vozov, da smo si s hojo mogli segreti noge. Konji itak niso dirjali — tega pač niso bili zmožni — temveč so šli lepo korakoma in to nam je pravzaprav bilo prijetno, ker smo mogli lepo hoditi, ako nas je preveč zeblo; ako smo pa bili utrujeni, smo sedli na voz in se počasi vozili dalje. Toda čim dalje tem manj smo se vozili in tem več smo hodili. Cesta je bila namreč vedno slabša in konji so komaj vlekli srednjeveške kočije in našo prtljago, četudi ta ni bila posebno velika, ker smo nosili s sabo samo najpotrebnejše reči, v prvi vrsti perilo (druge stvari smo bili pustili v Velesu). Po tej cesti je šla pred nami najprej velika turška armada proti Velesu in potem nazaj, za njo pa tudi velika srbska armada, s poljsko in veliko oblegovalno artilerijo, s konjenico in

velikim trenom, tako da je bila ta cesta, ki je bila najboljša v Macedoniji, popolnoma izravana in polna jarkov. K temu je prišlo pa še to, da so Turki bežeč kvarili z dinamitom cesto, kjer so le mogli, samo da so kolikor toliko ovirali srbsko armado pri njenem napredovanju. Turki so porušili za sabo tudi vse manjše mostiče, ali večji mostovi so k sreči ostali vsi nepoškodovani in tako srbske ženijske čete niso imele posebno težkega dela, četudi ga je bilo veliko.

Teh ženijskih vojakov je kar mrgolelo na cesti. Tukaj so zasipavali globoke jarke, ki jih je napravil dinamit, tam so pa delali nove mostiče mesto prejšnjih, ki so jih Turki bežeč porušili. Hitro je šlo to delo od rok, ali vse te poprave so bile seveda samočasne, toliko, da se je na cesti sploh mogel razvijati promet; dela bo pa še dosti, preden se ta sicer mojstrski izvedena cesta popolnoma uredi.

Ob cesti so vojni brzojavni oddelki delali brzojavno zvezo med Velesom in Prilepom. Brzojavne naprave so Turki na begu popolnoma uničili; žice so ležale povsod naokrog, brzojavne droge so pa Turki večinoma požgali, prav malo jih je ostalo. Ali srbski brzojavni vojni oddelki so bili dobro preskrbljeni z vsem, tudi z brzojavnimi drogami, majhnimi in tankimi, da se jih more več vzeti na voz, in vojaki so jih hitro zabijali v zemljo, potem pa napeljevali žice in vojaki tretjega poziva so se moško in resno izprehajali ob cesti, čuvajoč novo brzojavno progo. Na vsakem ovinku, na vsakem večjem hribu je bila postavljena straža po par mož, tako da se je nahajala vsa brzojavna zveza pod dosegom paznih oči teh ozbiljnih stražarjev, ki so bili vsi že v zreli moški dobi — med 37. in 45. letom — in zato tem previdnejši.

Po cesti so se pa pomikale dolge trenske kolone, oziroma od Prilepa sem dolgi transporti ranjencev, ki so ležali obvezani na slami v vozovih in mirno, potrpežljivo prenašali bolečine težkih ran. Nikjer nismo slišali vzdihovanja,

NIKOLAJ ALEŠ: OB GROBU BOŽJEGA BOJEVNIKA.

nikjer tarnanja, mirno so ležali ranjenci, s krvavimi obvezami na glavi, na rokah, na prsih ali na nogah in voli so počasi vlekli vozove, ki so se zibali na neravni cesti. S srbskimi ranjenci so bili pomešani tudi turški; srbski ranjenec je ležal zraven turškega na vozu in nekateri so se lepo in mirno pogovarjali med sabo, ker mnogi turški vojaki, ki so bili rodom iz Macedonije, so znali srbski. Neki srbski ranjenec je imel za tovariša na vozu turškega vojaka Arabca. Oba sta imela povezano po eno roko, zdravi roki sta pa porabljala za to, da sta se — pogovarjala z njima, oziroma z znaki, ki sta jih delala z rokama. Oba sta pušila cigarete in se drug drugemu smejala, ko sta izprevidela, da se z rokama, posebno ker je imel vsak samo eno na razpolago, ne moreta pomeniti o vsem, o čemer bi hotela govoriti, četudi je Srb prav glasno svoja znamenja dopolnjeval s srbskimi, Arabec pa z arabskimi ali turškimi besedami.

Smejali smo se tudi mi temu prizoru, dasi nam ni bilo ravno do smeha, ker pogled na take Transporte ranjencev je vse prej ko vesel. Nekateri ranjenci so hudo trpeli; čitalo se jim je to na upadlih, bledih obrazih in na očeh. Bilo je med njimi takih, ki so imeli pohabljenе noge in roke in ki morda pridejo na operacijsko mizo v bolnici. Tiho smo šli zraven takih ranjencev in nekako sramovali smo se, da prihajamo gledat vojno kakor kako javno prireditve — toliko ljudi izgubi pri tej „prireditvi“ življenje, mnogi jo pa zapustijo kot pohabljeni! Ako se vojna ne vojuje za velike ideale svobode in pravice, je v istini naravnost ostudna in da nismo vedeli, da je bila vojna, ki jo je vojeval srbski narod, resnično osveta, bi jo mi vsi v dušah svojih prokleli...

*

Cesta se je dvigala, se ovijala kakor kača okoli hribov in se zopet spuščala v dolino. Za

nami je že bil most preko reke Babune, solnce je že pripekalo in daleč smo že bili, ali videli smo samo eno vas, z leve strani ceste, pod gričkom in po zamreženih oknih smo spoznali, da je vas turška. Iz dimnikov se je kadilo, znamenje, da prebivalci vasi niso razbežali (bili so pač Turki, ki so jih turški vojaki pustili na miru, samo konje, vozove in druge reči so jim gotovo vse pobrali, srbski vojaki pa itak nikomur nič nočejo — izvzemši sovražniku v bojni črti, kjer ni usmiljenja).

Ob cesti je bilo vedno več mrtvih konj in končno so bili tako na gosto kakor obcestni kamni. To so bili največ artilerijski konji, ki so najbrže omagali, in vojaki so jih hitro izpregli in prepustili njihovi usodi, na njihova mesta pa brzo vpregli neutrujene rezervne konje, ki so šli za vsako baterijo.

Žalosten je bil pogled na te konje, ki so bili mnogi že razmesarjeni od psov ali pa odrti od ciganov, in vedno več, vedno več je bilo teh znamenj, ki človeku prikazujejo pot, po kateri je šla velika armada.

Ob cesti so stale turške orožniške vojašnice, ki so ali samevale ali pa so se v njih nahajale srbske straže. Razen vojakov, trenja in ranjencev nikjer žive duše, nikjer domačina, vse samo narod srbski na bojnem pohodu. Redko je naseljena Macedonija in še one vasi, kar jih je, se nahajajo daleč od ceste, ker so se kmetje čutili tam najbolj varne. Turške razmere! Povsod drugod se nahajajo vasi ob cestah, ker je tam tudi varnost največja, na Turškem so pa kmetje bežali od cest in postavljali svoja skromna bivališča na skritih krajih, najrajši so pa prebivali v neposredni bližini večjih mest oziroma v mestih samih in zato je v Macedoniji toliko velikih mest z velikim številom prebivalcev.

Končno, po dolgem potovanju, smo vendar prišli v vas, ali žalosten je bil pogled na njo. To je srbska vas Izvor, nekako na sredi pota med Velesom in Prilepom, ki so jo Turki vso požgali. Ob sami cesti je stala enonadstropna hiša, ki ni zgorela, ali bila je vsa razbita, nobenih vrat in nobenega okna ni bilo celega. Bila je gostilna, ali dobiti nismo mogli ničesar, ker so Turki vse odnesli. Pred hišo je ležalo par mrtvih konj, na drugi strani ceste je bil pa velik, štirioglat, lepo obzidan vodnjak s čisto, bistro vodo; po tem vodnjaku je vas dobila tudi ime. Vsi smo bili zelo žejni in hoteli smo se napiti čiste, sveže vode, ali slučajno je prišel po cesti vojaški zdravnik, ki nam je to odločno odsvetoval,

ker voda najbrže ni bila zdrava — preveč mrtvih konj in druge nesnage je bilo okoli.

Druge hiše v vasi so bile vse požgane, ostalo je samo par turških hiš, ki so se razpoznaile po zamreženih oknih. Po blatu je ležalo vse polno poklanih prašičev, česar si najprej nismo mogli razložiti, potem smo se pa spomnili, da Turki ne jedo svinjskega mesa, a Srbom ga niso privoščili in so vse svinje poklali in razmetali po blatu, ki ga je bilo tam v izobilju. Kmetje so hodili žalostni in pobiti okoli svojih požganih hiš in glasno so tarnali.

Na drugi strani ceste se nam je nudil drug žalosten prizor. Kakih sto korakov od ceste je ležal konj, ki je imel še nekaj življenja v sebi, ker je držal glavo še po koncu in jo žalostno obračal zdaj na to, zdaj na ono stran, kakor bi se hotel ubraniti dvema gavranoma, ki sta trgala meso z njegovega hrbta in se nista zmenila za njegove poizkuse, ubraniti se. Grozen je bil pogled na tega konja, nismo mogli gledati njegovih muk in ustrelili smo ga, četudi je bilo na celem zasedenem ozemlju strogo zabranjeno streljati in trobentati, da se ne bi po nepotrebnem alarmirale straže...

Ostali smo v Izvoru kake pol ure, potem smo pa nadaljevali pot. Tukaj smo šli prvič čez začasni most, ki so ga napravili srbski pijonirji preko male reke, ki teče mimo Izvora. Sploh so Turki od Izvora dalje bolj sistematično kvarili ceste in mostove, ker so se pripravljali v planinah med Izvorom in Prilepom na odpor in so porušili od Izvora dalje ne samo vse mostove, temveč so tudi ceste pokvarili z dinamitom skoraj vsakih 100 korakov.

Ko smo šli mi po cesti, je bila v glavnem že popravljena, ali ne za naše konje, ki so komaj vlekli vozove po dobri in ravni cesti. Sedaj nismo več hodili zato, da bi si segreli noge, ker je bilo naravnost vroče, a hodili smo vendarle, da olajšamo konjem breme. In čim dalje, tem huje je bilo. Cesta je šla vedno bolj navzgor, vedno bolj je bila pokvarjena in blato je bilo vedno večje, tako da smo na nekaterih krajih v istini morali misliti, kako da bi prišli naprej. Tretji voz, na katerem se je vozil nizozemski tovariš Dietvorst s tolmačem in ob enem kurirjem, prideljenim od vojne uprave časnika, je zaostal, mi smo pa šli počasi, prav počasi naprej in gazili blato, ki smo se ga že povsem navadili. Težko, prav težko smo prišli do velikega Ali-pašinega hana (obcestne gostilne, kjer so se ustavljali vozniki in potniki), okoli katerega je bilo ogromno trensko taborišče. Tukaj

je bila glavna trenska postaja med Velesom in Prilepom in zato je bilo toliko ljudstva in toliko vozov, kakor na kakem velikem semnju; ognji so plapolali na vse strani, na različnih so se pekli koštruni, pilo se je vino — vse je bilo veselo in dobre volje.

Naši konji so se že prav težko pomikali naprej, pred nami je pa stala kakor ogromna navpična pečina visoka Babuna-planina, katere vrhovi so bili pokriti s snegom, tako lepo se lesketajočim v jasnih solnčnih žarkih. Kar ustrašili smo se te visoke gore, po kateri se je vila cesta kakor kača v neštevilnih serpentinah in ker je bilo že popoldne, smo mislili ostati pri Ali-pašinem hanu, odpočiti se tam pod kakim šatorom ali kjersibodi in nadaljevati pot naslednje jutro. Mnogokdo bi tudi napravil tako, ali mi smo imeli poguma in drznosti...

Nadaljevali smo pot, počasi sicer, ali veselo, in občudovali smo v sebi srbsko armado, ki je morala to goro osvajati od Turkov komad po komadu. Gora je pa silno strma, in drevja ni nikjer, da bi se mogli vojaki skrivati za njim pri prodiranju. Tako hribovje more zavzemati samo armada, ki ne pozna ovir, ki drvi naprej kakor hudournik, drvi od zmage do zmage in uničuje pred sabo vse, kar se ji ustavlja. Obupno so branili Turki Babuno-planino, to sijajno naravno trdnjavo, ali Srbi so lezli po navpični gori kakor mačke, streljali in zavzemali ped za pedjo visoke gore, dokler niso prišli upehani in na smrt utrujeni, a zmagoviti na vrh, kjer so zavriskali od radosti pri pogledu na krasno panoramo, ki je zalebdela njih očem v smeri proti Prilepu, nekdanji prestolnici njihovega največjega narodnega junaka — Kraljeviča Marka...

Čudeže je delala silna srbska armada in kar verjeti nismo mogli, da je ona v istini zavzela Babuno. Da se niso po cesti pomikale dolge trenske kolone čisto mirno in brezskrbno in da nismo videli onega brezskrbnega vrvenja okoli Ali-pašinega hana — od njega smo sicer hodili že par ur, a smo še vedno slišali glasove od tam in videli ono vrvenje, ker smo šli pač vedno v hrib in je bil Ali-pašin han vedno pod nami — ne bi verjeli, da se srbska armada nahaja kakih 30, ali morda celo 40—50 kilometrov pred nami in da so Turki že pred samim Bitoljem.

Vroče nam je bilo od naporene hoje po globokem blatu in utrujeni smo bili. Ob cesti so ležali turški čolni z vsemi pripravami za gradbo mostov kar na vozovih, na katerih se je vse to vozilo. (Samo konje so Turki vzeli s sabo). Mnogo je bilo tega pijonirskega materiala in po-

polnoma nov je bil ves. Tako naglo so se umikali Turki, da niso imeli niti toliko časa, da bi ta material uničili, temveč so samo izpregli konje, porinili vozove z materialom s ceste in — šli...

Hodili smo spredaj, pred vozovi, na katerih je bila samo še prtljaga in — puške, ki so jih vsi odložili, da bi lažje hodili, samo jaz sem svojo nosil na rami, ker me je malo skrbelo: cesta je bila že čisto prazna, nikjer žive duše, samo daleč pod nami Ali-pašin han, pri vozovih pa dva Turčina! Poklical sem prijatelja dr. Vukana Krulja in mu rekel:

„Prijatelj Vukan, po mojem mnenju to ni ravno posebno pametno, da so puške na vozeh. Hasan in njegov tovariš, oba sta Turka in čisto naravno je, da nas sovražita, in ti, ki si iz Bosne, veš, kaj tako turško sovražstvo pomeni; moža bi se lahko zmisli in vzela z vozov puške, ki so vse nabite...“

„To je res, premalo smo previdni. Bom opozoril tovariše,“ je odgovoril prijatelj Vukan in odšel naprej, a tovariši se za opomin niti zmenili niso in niti slišati niso hoteli o tem, da bi nosili še puške, ko sami sebe komaj nosijo po onem blatu, ki večkrat sega do kolen.

Vukan je vseeno vzel svojo puško, druge je pa izpraznil in potem sva midva, ki sva bila oborožena, stopala zadi. Turka vsega tega niti zapazila nista, midva sva pa vedno pazila na to, kaj delata...

*

No, pa Turka sta misli na vse kaj drugega nego na to, da bi streljala na nas. Konji so vedno bolj slabeli in večkrat sta jim že Turka morala pomagati izveči vozova iz blata. In vedno teže in teže je šlo, tako, da smo morali kmalu tudi vsi mi pomagati. Veliko časa smo izgubljali s tem, da smo vozova vlekli iz blata; končno se je zgodilo, da enega voza nismo in nismo nikakor mogli spraviti naprej. Do kolen smo tičali vsi v blatu, vsi umazani ne samo po rokah, temveč tudi po glavah, pot nas je oblil vse, ali voza nismo mogli spraviti naprej.

Bili smo vsi obupani in obžalovali smo bridko, da nismo ostali čez noč pri Ali-pašinem hanu, ali za kesanje ni bilo časa, moralo se je misliti na to, kako naprej. Prenesli smo prtljago z drugega voza na prvega, izpregli konja in ju vpregli v prvi voz in drugi voz je ostal na cesti. Sedaj smo se spomnili tudi na tretji voz z nizozemskim tovarišem Dietvorstom in tolmačem in bilo nam je jasno, da ga je doletela enaka usoda, t. j., da je obtičal v blatu.

Imeli smo torej še en voz, ki so ga nekaj časa vlekli štirje konji, potem smo se pa zopet morali dati vsi mi na delo in pomagali smo pošteno konjem in Turkoma, ki sta potrpežljivo vse to prenašala. Bila je že noč in že smo dospeli do snega; ali do razseke v gori, kjer se cesta začne spuščati na drugo stran Babune, še nismo prišli. Bili smo že vsi lačni in žejni; popili smo že vse, kar smo imeli, in tudi jesti nismo več imeli ničesar; zadnje komadiče kruha smo dali Turkoma, ki sta bila silno utrujena in lačna in sta se nam tako smilila, da smo rajši sami bili lačni in smo njima dali vse, kar smo imeli. Voz smo morali še neprestano vleči, ker konji sami ga niso spravili iz blata niti za korak naprej.

Prišli smo do vrste vozov, polnih kruha, ki so stali na cesti, živina je bila preveč utrujena. Prosil sem voditelja kolone, da nam proda par hlebov kruha, ali bilo je zaman: hlebi so prešteti in vozniki sami, četudi so bili lačni, si niso upali se jih dotakniti. Lačni in utrujeni smo morali vleči voz naprej. Naše sile so bile pri kraju in mislili smo, da bomo morali prenočiti ob cesti, kar zagledamo z desne strani ceste — ogenj in ljudi okoli njega: bili smo na Prisatu, na najvišji točki, odkoder drži cesta nizdol.

*

Okoli ognja so sedeli vojaki tretjega poziva, ki so bili tukaj na straži, stanovali so pa v osamljeni hiši, kjer so bili poprej turški orožniki. Dobili smo vode in kruha in menda še nikdar v življenju se nismo tako vrgli na kruh kakor sedaj. Nisem imel časa, poseči v žep po nož in si urezati kruha, temveč sem si z roko odtrgal komad, potem smo pa jedli in jedli, naslonjeni na voz, in pili vodo. Slišala se ni beseda, ker se nobenemu ni ljubilo govoriti, dokler se ne najé.

Kako četrte ure smo tako nemi, naslonjeni na voz, samo jedli in pili, potem smo se pa začeli dogovarjati, kaj nam je storiti. Hasana je zelo zeblo v roke in dal sem mu svoje zimske rokavice, sam sem pa obdržal druge, bolj lahke; hotel sem s tem spraviti Hasana v malo boljšo voljo, da bi se odločil za nadaljevanje potovanja, ali bil je takó izmučen (in konji tudi), da je rekel, da ne pride živ v Prilep, ki je bil oddaljen še kakih 13 kilometrov.

Tudi tovariši niso bili za nadaljevanje potovanja, temveč so hoteli prenočiti v oni hiši pri vojakihi. Vedel sem dobro, da to ne bo noben počitek, in nagovarjal sem jih, da pojdimo v Prilep sami, voznika naj pa prenočita pri vojakihi. Nič ni pomagalo, oglasil se je samo dopisnik

„New-York Herald“ in midva sva se odločila, da pojdeva sama naprej. Drugi so nama odgovarjali, češ, da naju lahko dobijo Turki, ki bodo gotovo poizkušali po noči kvariti brzojavno zvezo, ali odgovoril sem, da se bodo Turki v takem slučaju izogibali vsakega boja, ker svoj namen lahko dosežejo samo, ako ostanejo nezapaženi, in se bodo pred nami rajši skrili, kakor da bi z napadom izzvali kak strel, ki bi straže opozoril na njih in jim onemogočil izvršitev načrta. Tega mnenja je bil tudi tovariš od „N. Y. Herald“ in ko sem na svoje in njegovo veselje še našel v enem žepu polno škatljico cigaret, sva vzela nabiti puški na rame, žepe sva si pa napolnila s strelivom in izginila sva v temi.

Danes priznavam odkrito, da sem se kmalu kesal. Noč je bila temna, blato globoko in nikjer žive duše. Ko sva hodila kake pol ure, sva srečala dva voza, ki sta prihajala od Prilepa, potem pa nikogar več — niti straž ni bilo nikjer! Bilo naju je malo strah, snela sva puške z ramen in jih nosila v roki, pripravljena vsak čas na boj. Morda bi se tudi vrnila, ali jugoslovanska trma je znana; rekla sva tovarišem, da pojdeva naravnost v Prilep; da sva se vrnila, bi se tovariši norčevali iz najinega „junaštva“; rajši sva hodila dalje po temi in gazila blato, ki ga je pa bilo vedno manj, in se ozirala na vse strani, da bi z očmi predrla temo in videla skrite Turke, ki sva si jih zamišljala v obcestnem jarku — sploh povsod in na vse strani...

Utrujena sva bila na smrt in vendar sva naravnost dirjala po cesti, ki je bila čim dalje boljša, ker tukaj so Turki že tako bežali pred Srbi, da niso imeli časa, kvariti z dinamitom cesto.

Tovariš naenkrat obstane in pokaže na obžarjeno nebo pred nama. Razumel sem takoj, kaj to pomeni in ves vesel sem zaklical:

„Živio! Pred Prilepom sva, tam je taborišče in nebo žari od številnih ognjev, ki v taborišču gorijo.“

Pospešila sva korake in kmalu nama zadoni z desne strani ceste iz teme znani klic straže: „Stoj!“ Pomenila sva se lepo z vojakom, odšla naprej in kmalu sva bila pred samim mestom, kjer sva slišala na enkrat z obeh strani ulice prejšnji klic. Ustavila sva se, ali straža naju ni hotela pustiti naprej, ker je bila naredba taka, da nihče ni smel priti po noči v mesto; še-le ko sva pokazala svoje legitimacije s fotografijama, na katerih je bil pečat vrhovnega poveljstva, ki nama daje izrecno dovoljenje, gibati se po vojnem ozemlju, sva mogla iti v mesto.

(Konec prihodnjic).

E. B.: NA MEJI ELEMENTOV.

V TOLMINSKI VASI ZA NAŠEGA PREPORODA.

Leta 1888. Bila sem takrat na Grahovem v zagorski tolminski vasi, ki je bila zapuščena od vsega sveta. Slaba vozna pot je iz Tolmina v naše gorsko zakotje. Ločeni smo bili popolnoma od inteligentnega sveta; zato smo se, posebno midva s soprogom razveselila vsakega potujočega izobraženca.

Srečna sem bila, ko je prestopil prag moje skromne domačije rodoljuben človek. Srečno sem se čutila, ko se je zbirala na mojem domu rodoljubna duhovščina in učiteljstvo ter smo razpravljali o naših narodnih težnjah, o našem napredku in uspehih. O, kako lepo je bilo takrat, ko sta si rodoljubni duhovnik in trpin učitelj prijateljski stiskala roko v slovo ter bodrila drug drugega k narodnemu delu, ko sta se pri moji mizi v navzočnosti moje dece ta dva najboljša stebra naše bodočnosti prijateljski pomenkovala o naši bodočnosti.

Malo potem, ko sem dospela v to zagorsko vasio, je nastalo pri nas zbirališče rodoljubov, prava slovenska družina. Kogarkoli je pripeljala pot skozi Grahovo, oglasil se je gotovo pri nas ter bil z veseljem sprejet.

Nekega lepega pomladnega dne zgoraj omenjenega leta 1888. me pokliče moj soprog, ki se je vračal s službenih opravkov. Pustim delo v kuhinji ter tečem k soprogu. Ob njegovi strani je stal gospod srednjih let s klobukom v roki ter me smehljuje gledal.

Za njegovimi zlatimi očali so se skrivale dobrodušne oči. Visoko, krasno čelo je kazalo, da mož spada med mislece.

„Veš, mama,“ mi reče moj soprog, „gospoda sem aretiral-ter Ti ga privedel na obed.“

Smeje sem podala gospodu roko z „dobro došli!“

„Gospa, pa Vaš soprog me je pozabil predstaviti! Jaz sem Holz. Večni popotnik!“

Holz, Holz! sem ponovila jaz. Da, da, sedaj se domišljam. Vi ste pisatelj.

„Gospa, ne ravno pisatelj, ali o svobodnem času rad primem za pero.“

Ne tajite! vzkliknem jaz, čitala sem v „Zori“. Zasledujem vse, kar pišete.

„Vidiš!“ se je obrnil k mojemu soprogu, „z gospo sva že stara znanca!“

„Veseli me, jako veseli!“ vzklikne moj soprog. „Mama, napravi hitro obed, ker sva lačna.“

Stekla sem v kuhinjo; za malo časa je bilo skromno kosilce na mizi. Po obedu sem se lahko pomudila pri gostu; razpravljali smo o marsičem — končno smo prosili gospoda Holza, da je zavaroval malo dva meseca staro Milico. Ostal je najin gost nekaj ur, potem se je moral posloviti, ker so ga njegovi posli klicali drugam. Prisrčno smo se poslovili; obljubiti je moral, da naju poseti, kjer koli bodeva. Ostal je možbeseda: Posetil naju je v Furlaniji, na Krasu, v Trstu. V Furlaniji naju je enkrat posetil s svojo soprogo Lucinko.

Ob njegovi sedemdesetletnici rada polagam te vrstice Vatroslavu na spomenik truda in zaslug.

Trst, dne 1. septembra 1913.

IZ SPOMINSKE KNJIGE NAŠIH BRATOV.

Prijatelj, ki je prišel z juga, nam je pravil zadnjič v kavarni sledečo zgodbo:

Bil je Bolgar. Živel je v Rusiji že več let. A takrat, ko je v nesrečni Makedoniji vzplamnela tista zadnja vstaja in žalostno končala, takrat ga še ni bilo v Rusiji. In tudi potem, ko so Solun vznemirjale bolgarske bombe, bolgarski atentati in so makedonski revolucionarji s svojimi brezupnimi atentati in tisočnimi žrtvami opominjali bližnje in daljne sosede, tudi takrat ga še ni bilo v Rusiji.

Ko je pribežal tja, je bil obupan. „Toliko smo vas klicali s krvjo, s tisočnimi žrtvami smo vas klicali, pa nas niste čuli. Naša krvaveča domovina, naše požgane vasi, pobiti otroci, sestre, matere, in slednjič naš gnev, naše brezupno, brezmiselno uničevanje, naš onemogli upor, vse to vas je klicalo, kričalo po vas, pa niste prišli. Upanje, pričakovanje, vera dolgih dob je padla; pa si umijte roke kakor Pilat, če si upate?“

Obup je polagoma popustil, gnev je bil tišji; kakor bi se vse umirilo; ali ni izginilo, le sesedlo se je na dnu, se umaknilo v najgloblje globine.

Potem pa so nenadoma pričele prihajati prve vznemirljive vesti z juga. Le malo se ga je dotaknilo sprva. „To je bilo že tolikokrat!“ Ali vesti so prihajale vedno češče, vedno težje, vedno gotovejše, in naposled je prišel tisti veliki dan. Kraljevo proklamacijo je čital v listih, in še ni verjel, da je vse to res.

„Da so nas res čuli?“

Pa je le bilo res! Kakor burja je zavihralo po njem; nekaj se je vžgalo v njem in je zgorelo s tako silnim plamenom, kakor tisti čas, ko je zavihral prapor upora po njegovi domovini. Obenem pa še zmerom nekaj v njem ni hotelo verjeti in je bilo vedno znova presenečeno, kadar je pomislil, da je zares prišel tisti tako brezupno pričakovani čas.

Imel pa je mlado ženo; komaj leto je bilo, kar sta bila poročena. Z njo je bil zaživel tiho,

mirno srečo, nikamor si ni želel odtod. Zdaj pa ga je zgrabilo s silno močjo, dvignilo ga iz te tihe sreče in vzvihralo z njim v divjo burjo...

Kakor v omotici je preživel tisti prvi dan, ko so oznanjali tisočeri glasovi, da se je pričel tam spodaj krvavi ples. Ni mu bilo nikjer obstanke; povsod mu je bilo pretesno, preozko, pa naj je bil po cestah, doma, kjerkoli. Iz kaosa misli, čuvstev, želj in pričakovanja se še ni izločilo nič določnega, ali nekaj je hotelo nejasno, toda silno kakor vihar.

Zvečer pa so se pomikale po ulicah nepregledne množice naroda; stotere zastave so vihrale v luči svetilk nad tisočnimi glavami. Začul je nakrat vseokrog svoje pesmi, kakor bi bil med domačimi; videl je vseokrog isto navdušenje, kakor ga je čutil sam; in vse to ga je še bolj razvnelo. Hodil je med množico, in nekaj je zmagoslavno pelo v njem ob tem pogledu, pelo ponosno, samozavestno. Začutil je naenkrat z vso močjo domovino; opijanal ga je ponos, ker je njegov rod tam spodaj na jugu tisti, ki je premaknil leni čas in razburil tisočera in tisočera srca. „To so moji bratje, ki jih zdajle pozdravljate,“ bi rad rekel tem črnim, nepreglednim množicam, „to smo mi!“

In takrat je začutil čisto jasno, kako ga je poklicalo. Domovina ga je poklicala, bratje, tovariši, tiste stare junaške pesmi, tisti divji upor, slepi gnev, vse se je naenkrat oglasilo v njem in zakričalo po njem. Nekje blizu njega je godba svirala ljubljeno himno, množica je kakor tisočer odmev pela, da je odmevalo do neba, on pa je gledal, kako gre hrabra vojska čez polje, kako se premika zamolklo preteče tisočero vrst; čul je, kako grmi brez števila živih topov, in v tem grmenju je čul ponosni upor zatiranih, a ne ponižanih, maščevanje celega naroda za vso dolgo sužnost... In on je bil med tem grmenjem topov, med temi temnimi tisoči, med to silno pesmijo upora, maščevanja. Še več, to vse, to grmenje, ta vojska, ta divja uporna pesem, to je

on sam, on sam se maščuje v imenu celega razžaljenega naroda, narodovo maščevanje je njegovo maščevanje. In čutil je brezmejno moč tega poslanstva, čutil je, kakor da je njegovo življenje potisočrjeno, brez mej kakor vihar...

To je tista nepremagljiva sila narodnega upora. Kakor povelje je prišlo vanj; k njim mora, ki stoje tam doli na temnih poljih ob oni uporni pesmi, k njim, da se zlije z njimi, da se zlijo vanj in prežive ves črni gnev, vse divje sovraštvo, ki jim je ustvarilo moč. — K njim, k njim!...

Kakor v globoki omotici ga je nosila množica s seboj, in ko je prišel domov k ženi, je še ves gorel. Poslušala ga je in sprejela vse njegovo, kakor bi se rodilo v njej sami. To je bilo najčudovitejše na ženi: vse, kar je bilo v njem, je postalo tudi njeno. On se nikoli ni mogel tako vživeti v njo, kakor ona vanj; vse je čutila ž njim, vse je živela ž njim. In ni sprejela samo površno; tako so postale njegove misli, njegova čustva njena, da jih je živela sama dalje, samo da jim je pridala nekaj znaka svoje osebnosti. Zakaj kljub vsemu temu je ostala sama neizpremenjena; nekaj v njej je ohranilo svojo noto. On je imel v njej ženo in najboljšega, najbolj odkritega in sočutečega prijatelja obenem. Zato jo je ljubil tako brezmerno; kakor bi imelo vse njegovo življenje, sreča, misel in čustvovanje izvor, začetek in konec v njej.

Ko ji je gledal s svojimi plamenečimi očmi v obraz, pa ga je naenkrat pretreslo. O tistem silnem klicu, ki ga je začul preje, ni nič povedal. Ko je prišel do tega, ga je naenkrat obšlo kakor blisk, začutil je razdor v sebi, nekaj pretečega, nesrečnega. Vse to se je zgodilo v kratkih hipih; obenem pa se je ostro zavedel, da mora opraviti tisto najpreje sam s seboj, predno pokaže ženi. Spomnil se je v trenutku, da mora opraviti še neko važno pot po mestu, in je odhitel kakor v vročici z doma.

Ko je bil sam in je bilo tiho okrog njega, se je umirilo v njem, in vse tisto, kar je preje planilo nadenj tako nenadoma, je zdaj govorilo bolj mirno in določno. Zdaj se mu je zazdelo silno brezupno in žalostno, umirati daleč tam v domovini, proč od ljubljene žene, proč od sreče, od vsega. Brezupno in žalostno; vse, kar je preje kakor burja vihralo po njem, je bilo zdaj hladno, tuje in prazno. Tako je morda človeku, ki so mu prebrali smrtno obsodbo in se zave, da je zdaj zanj vsa sreča, vse življenje pri kraju. Streslo ga je hladno; zdaj ni bilo več grmenja topov, pesmi, maščevanja temnih tisoči, razža-

ljenega naroda; zbolelo, prestrašila ga je ločitev od žene, od sreče, življenja.

V hipu mu je stopil pred oči tisti divji, razkačeni boj v mladosti. Takrat ni imel nikogar, in ves njegov življenski instinkt se je združil, osredotočil in pojačil v tistem boju. Zdaj pa je občutil, da je razdeljen. Trenutkoma je mirno pregledal vse: vživel se je bil v to mirno življenje, ta mirna sreča ga je obvezala vsega, da je pozabil na tisto veliko idejo. Da, danes, prej med množico pa se je vse tisto zopet zbudilo in planilo na dan z divjo, neomejeno silo, kakor takrat. Ali zdaj, ali zdaj — — —

Čutil je, da je grebel tisti glas iz domovine, iz temnih tisoči, globlje, da je rezal ostreje; kakor neusmiljena neutešna vest. Ali nič slabše ni odgovoril glas sreče; pravzaprav ne sreče: bilo je življenje, ki se ni hotelo ločiti od žene, bil je glas, ki je mirno trdil, da je konec vsega, če odide; bilo je vse tisto bistro, ki se je krčevito oklepalo sreče, jo hotelo živeti in se je silno balo svojega konca; srečno življenje menda ne umrje rado. In oba glasova sta se borila med seboj, prepletala se in se zapletala.

Ko je prišel domov, je sedela žena v naslanjaču vsa izpremenjena. Silna bolečina je bila v njenem obrazu; tisti neusmiljeni, siloviti naval trpljenja, ko se duša ni še prav nič navadila nanje, ko še ni zarezalo brazde vanjo. Obstal je osopel pred njo.

„Zakaj si bežal?“ mu je rekla s tihim glasom. „Tako sem čutila še ostreje; še huje je bolelo. Ne daj, da bi se morala sama poslavljal, preveč trpljenja je za me samo; poslavljava se skupaj.“

Njega je stresla ostra, tesneča groza. Nekaj silnega, strašnega mu je navalilo na dušo in jo stiskalo z ledenimi rokami.

„Zakaj naj se poslavljava?“ je jecal mukoma in jo gledal z zbegano-vprašujočimi očmi; ali zdelo se mu je, kakor bi hotel prikriti nekaj, kar je vidno in jasno vsem, njej najbolj.

Pogledala ga je s silnim trpljenjem; nato se mu je stisnila na prsi.

„Verjemi, jaz ne morem ostati sama. In vendar moram, kajne? Ti pojdeš tja dol k svojim, poklicali so te; in jaz te ne smem zadrževati. Ampak... O Bog! Prejle me je obsvetlilo kakor blisk; zavedela sem se, da je zdaj vsega konec, konec, na veke konec. Ali jaz bi še rada živela, s teboj, jaz, jaz... ne maram konca, jaz te ne morem pustiti... In vendar te moram, kajne, da te moram?“

Vse to se je trgalo iz nje. Še nikoli je ni videl tako trpeti, še nikoli ni bila tako slaba, tako uboga. Božal jo je po laseh, po licih in jo nalahko stiskal k sebi; besede pa ni bilo iz njega. Hotel ji je reči nekaj tolažečega, nekaj, kar bi povedalo, da ni ničesar konec, da je vse, kakor je bilo, da se ni treba poslavljati, — pa je vse utrpnilo v njem. Zakaj za vsem gorkim ljubečim v njem je stalo nekaj, kar se je upiralo, kar je bilo ostro, hladno in brezčutno, kakor prozoren led.

Gledala ga je prestrašeno, proseče.

„Reci, govori kaj!“ je vzkliknila, kakor bi ne mogla strpeti več njegovega molka.

„Saj ni nič hudega, duša. Saj ne grem nikamor, saj ostanem pri tebi,“ ji je rekel z ljubečim, dobrim glasom; vsega ga je hipoma obvezela ljubezen in milina.

Pogledala ga je s čudovitim pogledom; sreča, strah, prošnja, hvaležnost in tuga, vse je bilo ob enem v njenih očeh. Ali le za trenotek, potem pa jo je vso spet zalila silna bolečina.

„Saj to ni res. Saj me samo tolažiš, ker sem tako strašno slaba in nesrečna. Ti moraš iti, ti me moraš pustiti samo, moraš, moraš... Sama sem začutila, spoznala preje, da moraš. Ti ne veš, kaj sem jaz pretrpela ta čas, ko te ni bilo... Tudi sama sem se že tolažila, na sto načinov, zakaj toliko trpljenja naenkrat, tega ne preneso moje moči. Lej, sem mislila, da bi šla s tabo, da bi bila tudi jaz s tvojimi, da bi jim lajšala gorje: kakor s teboj bi bila, čisto blizu bi ti bila. Pa me je spet porazilo kakor blisk: ti moraš biti sam, tebe hoče domovina vsega zase, čisto zase, ne more te deliti z menoj. Kdor gre tja, mora biti čisto sam; jaz torej ne morem s teboj, še za teboj ne morem. Reci, reci, da je tako?“

Vprašala je; a v očeh ni bilo vprašanja, sama tuga, strah in obup. V njem pa se je vzdignilo silno sočutje, pozabil je vse drugo, ostala je samo ljubezen.

„Jaz ostanem zares pri tebi, nikamor ne pojdem. Jaz hočem živeti s teboj, ti si mi več kakor vse drugo. Ti edina...“

Govoril je toliko in tako hitro, kakor malokdaj; nič ni premišljeval zraven, samo je govorilo iz njega. In nič ni lagal; tako ga je pač prikovalo to umirjeno razmerje, ki se je vanje vživel ta leta, na življenje, da je bil že preslab junaški klic iz daljne domovine. In ona mu je naposled morala verjeti; morda ni verjela toliko njemu, kakor svojemu strahu; tudi ona se je bila tako vživela v srečo z njim, da jo je popolnoma po-

razila misel na konec. Vse je s tako strašno silo in naglico navalilo nanjo, da ji je omahnila moč; proti strahu, ki ji je z ledeno grozo stiskal srce, je morala najti tolažbo, upanje, drugače bi ne zdržala.

Že drugi dan in naslednje dni pa se je vse zopet zbudilo. V obeh; on je čutil globoko v sebi ostro, pekoče očitaje; čutil je v sebi nekaj gnilega, nekaj nemoškega, nekaj, za kar ga je bilo sram, pred seboj sram in pred nekom, pred nečim tihim, a vsemogočnim še bolj. Bilo mu je, kakor da bodi nekaj vedno za njim in samo čaka prilike, da mu pogleda v oči; tistega pogleda pa se je bal, kakor da bi se moralo takrat razkriti nekaj zanj silno nečastnega in sramotnega. Kakor blisk ga je obvezela zavest, da bi moral iti, da je zatajil nekoga, ker je vstal. Nato pa so spet sledili mirni trenutki, ko si je čisto jasno in določno priznal, da ljubi zdaj življenje samo nad vse, da ne da tega življenja, te sreče za vse, tudi za domovino ne. Bili so hipi, ko ni tega samo mislil, temveč tudi čutil. Ali takoj nato pa mu je spet nekaj očitalo: „To te je to mirno, udobno življenje tako pokvarilo. Ali si takrat mislil tako, ali si se takrat izgovarjal tako sramotno?“ In v trenutku je spet začutil v sebi nekaj gnilega, nemoškega in sramotnega. In vsaka nova vest v listih ga je na novo zbudila, mu na novo zburila ta vihar misli, čuvstev, trpljenja in trpkega samoočitanja.

Ona pa se je tudi brž zavedela, da je dozdanjega srečnega življenja konec kljub njegovi ljubezni do nje. Saj ga je videla, saj ni mogel zakriti, kar mu je razjedalo srce. In sama je čutila predobro, kaj se mora goditi v njem. Drugače bi ju nesreča, ki bi zadela oba, le še bolj zbližala in združila, zdaj pa ju ni mogla, ker je bila pomoč prestrašna. Zavedala se je vsega tega, toda zdaj je bila že veliko močnejša kakor prvi trenutek in ni več omahovala tako brezmočno pod težo strašne resnice. Te dni, ko je gledala preteče sence na njegovem obrazu in ji je molk govoril več kakor tisoč besed, je dozorel v njej veliki sklep. „Samo zaradi mene je ostal,“ si je ponavljala v bolečinah, „z zapovedujočim glasom ga je poklicalo, on pa je ostal zaradi mene, in zdaj ga je sram. Še več kakor sram; čuti, da bi moral biti zdaj tam pri njegovih, pa je pri meni, in tega si ne more odpustiti.“ In za trenutek si je rekla, da ga mora pustiti, da nima več pravice do njega — — — Ali tudi to je vedela: „Saj ni samo to, da ga jaz ne pustim. On sam ne gre proč, njemu samemu sem jaz več kakor domovina; in obenem umira od sra-

mote, ker je tako. Ne more in noče od mene in ne bo šel od mene, preje bo umrl tu od obupa... Torej?" Iskala je izhoda iz tega pekla, iskala rešitve, pa je našla le eno: „On mora biti prost, mora biti sam in svoboden, jaz ne smem več živeti zanj. Sam se ne more, se ne mara osvoboditi, moram ga jaz.“

Vse to se je borilo. In po tistih dneh, ko je pretrpela več kakor preje celo življenje, ko ji je postalo jasno, nepremenljivo jasno, da je mogoč samo ta edini izhod, ki je vreden celega življenja, je izvršila svoj silni sklep.

Nič ni vedel, da se poslavlja od njega; ni čutil, ni videl njene silne bolečine, ko je zadnjikrat govorila z njim. On je užival njeno ljubezen, njej pa je ledena groza trgala srce: „Še nekaj trenutkov, in potem nikoli več, v celi večnosti, nikoli več — — — — —“

Planil je v njeno sobo in kriknil v silni bolečini. Njen obraz je bil v trenutku miren, nem; kri je polahko curljala iz rane; ni je bilo več sile, ki bi mogla priklicati spet življenje v to ljubljeno telo. To ni bila groza, to je bila blaznost, ko se je vse v njem zvrtilo globoko, globoko nekam, kakor bi drvelo v silen, mrzel, ognjen prepad — — — — —

Kakor bi čital nekdo drug, njemu popolnoma tuj človek o nečem tujem, njemu popolnoma nepoznanem, tako mu je bilo, ko je čital pismo, ki mu ga je bila pustila na mizi.

„Zdaj si prost, sam in svoboden. Ko boš stal tam doli pri tvojih, se spomni, da sem tudi jaz umrla za tvojo domovino in da sem z vami. Ko bo osvobodjena, če ostaneš, prinesi na moj grob cvetov z zavojevanih polj; jaz bom čutila tvoj pozdrav in ga bom vesela. Z Bogom.“

Za trenotek se je zavedel in vse mu je bilo jasno; potem pa mu je zalila srce strašna bolečina; kakor bi se odprlo v njem silno brez-

dno. Nič ni čutil, nič ni mislil, kakor bi se rušil svet nad njim.

Tako je bil slab, da ga je premagala strašna bolečina, da je izginila domovina. Njo je izgubil, vse je izgubil; kakor bi bil gluh za tisti klic, s katerim ga je bila poklicala domovina, tako mu je bilo. Zdaj je vsega konec, zdaj tudi domovine ni več zanj.

Vse je umrlo v njem, čutil je samo še topo bolečino, ki je bolela enakomerno, da ni čutil ničesar drugega, in ni popustila niti za trenutek.

Takrat ga je zavabila misel, da bi odšel za njo. Toplo, udobno ga je izpreletelo, kakor bi ga neskončno ljubeče pobožalo po pekoči, odprti rani.

Tedaj pa se je zbudilo v njem. V hipu ga je izpreletelo, kakor blisk ga je obsvetilo, da je bil kakor nekdanj živ in močan. „Ona je imela moč, ti je pa nimaš? Ona je šla, ti pa jo boš prevaral še po smrti?“ Spoznal je v trenutku vso veličino njene žrtve in je obstrmel. Sram nad samim seboj, nad svojo slabostjo ga je pekel; ali obenem je kakor svinec kapala v njegovo dušo moč. Nekaj silnega, trdega se je dvigalo v njem, raslo in trepetalo v nerazumljivi, veličastni ekstazi. Kakor bi naenkrat spet začutil njo okrog sebe, v sebi, mu je bilo; pokleknil bi prednjo in bi jo prosil blagoslova...

Zunaj so spet hrumeli glasovi: prišla je vest o prvi veliki, slavni zmagi, množice so valovele po ulicah, zmagoslavje, ponosno zmagoslavje je šumelo v tisočernih glasovih proti nebu. On pa je hitel med množico, mračna, a silna moč je kipele v njem, kakor molitev je odgovarjalo v njegovih duši:

„Domovina, tvoj sin prihaja. Bratje, kmalu bom pri vas, in blagoslov vam prinašam.“

* * *

Znanci v kavarni, ki so poslušali to zgodbo, so se čudili in niso mogli verjeti. Ne razumejo več takih zgodeb.

O. K.:

JESENSKE SANJE.

Zdaj je jesen v poljani širni,
orumenel je plašč gore;
zdaj črna žalost dušo krije,
v spominih davnih mre srce.

A ko se leto v novi zarji
nad goro tiho pomladi,
tedaj, o bratje, kmet postanem,
si hišo kupim sred vasi;

za hišo njive si razorjem
v globoke brazde mastnih tal
in ko posejem zlato zrnje,
nevestico si bom izbral.

Čez dan bo pela kakor slavec
in mi preganjala skrbi,
po delu pa me bo ljubila
vso noč v poročni postelji.

NIKOLAJ ALEŠ: GODBA.

DRAGOTIN KETTE JOSIPU ALEKSANDROVU.¹⁾

Trst, 9. febr. 1899.

Dragi mi prijatelj!

Srečna hvala za dobre nasvete. Nekatere bom uporabil, upam, da z uspehom. Dokler pa ne pride tista srečna ura, ko mi bo dal štabni zdravnik ali „urlaub“ ali „superbitengo“ (Superarbitrierung), se bom tiščal v ti mehki postelji, prebiral srbske narodne pesmi in filozofske esseye, morebiti, ali to povdarjam, morebiti tudi kaj skoval in zidal gradove v oblake; pred vsem pa — si bom skušal ohraniti v tem pustem zidovji ono ravnodušje, ki me bo obvarovalo jokave boginje Melanholiije in sitnega starca Hipohondra.

Čudom se čudim, dragi Muren, da jo misliš pobrisati iz Dunaja. Odkritosrčno Ti povem: Ti mi daješ malo korajže! Meni ne gre v glavo, kako da more iti Muren, ki je na Dunaji, ven iz Dunaja. In čemú v Ljubljano. Saj tam še ni vseučilišča. Še projektirano ni. In kolikor jaz

¹⁾ Kette je bil, ko je pisal ta list, vojak v Trstu. Dva meseca pozneje je umrl. (26. aprila 1899).

vem, tam tudi ni tistega „schlauraffenlanda“, ki v njem teko potoci mleka in ki vanje padajo zemljice rastoče na drevju. Ali misliš dobiti morebiti kako mesto pri tem ali onem doktorji in zraven študirati jus? Seveda, potem je stvar malo drugačna. Vendar moram reči, da mi bo zelo žal, ako Te ne dobim med dunajskimi prijatelji, (če se mi namreč posrečijo moje nakane). Čemu precej obupati, ako Ti tudi ne gre prav gladko! „Ranjci Bahman, Bog mu daj nebesa“, je večkrat pravila moja teta, „nam je pripovedoval, kako je on štediral na Dunaji. O lačni smo bili, je rekel, da smo se podili okrog drevesa, samo da smo pozabili na glad.“ Bog obvaruj, da bi Ti jaz tudi nasvetoval tak remedium, to sem Ti navedel le v tolažbo, saj veš: magnum solacium... In vem, da nisi edini tudi med sedanjimi visokošolci ne. In če jaz pridem gôri, poglej, imel boš tudi tovariša. Naposled pa jaz mislim, da bi se dala stvar kaj najboljše obrniti. Ti ne veš, kako praktičen človek bi bil

jaz v tem oziru. Res, škoda, da nisem sedaj pri Tebi; morda bi Te pregovoril, da bi ostal, kjer si.

Z mano je stvar taka. Tu bom ležal še morda mesec dni, mogoče tudi več. Potlej bom, kakor upam, superarbitrovan. Precej nato jo pobrišem na Dunaj. Če bo še mogoče, se bom vpisal v drugi tečaj, če ne bo več mogoče, bom pa počakal, dokler bo treba.

Na vsak način pa pojdem študirat zgodovino in pozneje morebiti prirodoslovne vede. Morebiti se mi smeješ, ko to bereš; a to ni nič čudnega, jaz ne poznam razmer. Upam, da mi jih Ti razjasniš, da mi namreč poročiš, katere so skupine na filozof. fakulteti, kakšni pogoji itd. Prav za prav bi mi to Zupančič kot filozof lažje razložil nego Ti, ali kaj, ko se ga ne more spraviti do jednega pisma. Presneto se mora njemu kakor tudi Cankarju dobro goditi, kajti če bi pasla dolgčas, pisala bi mi že zato, da bi si ga na ta način preganjala.

Zakaj hočeš študirati jus, Muren? Jaz mislim, da ne bo to za-te, da se boš kesal tega koraka? No, ampak seveda, zdaj nisi še upisan; vedno prebiranje pa tudi ni kaj prida. Če človek nekoliko premisli in pretuhta Tvoj značaj, mora pa vendar le reči, da si se menda urezal. Te misli nečem dalje razprêsti, ker bi Ti morebiti ne bilo ljubo, saj sem Ti tudi že v zadnjem povedal svoje nazore.

Ste li kaj dobili od „Zvona“? Tudi jaz sem že zdavnaj jedenkrat pisal „uredništvu“, naj bi mi kaj poslalo in zraven tega tudi pridejal nekaj „pesmotvorov“, ali od uredništva ni bele ni črne. Tako je. Jaz se zelo težko spravim na tako pisanje in le sila me k temu primora, in zato pumpam le na svete čase, a vzlic temu imam smôlo. Ali jaz sem še nekaj družega opazil, odkar sem dobival nagrade za svoje „pesmotvore“. Jaz sem se pohujšal sam nad seboj, ali da se drugače izrazim, moje pesmi so ničvredne. Ne ugovarjaj, to je žalibog res. Zame bi bilo boljše, da nisem stopil v javnost. Spisal bi morebiti manj, a kaj boljšega. In jaz — nočem več pisati za denar: to se mi tako zdi, kakor da bi prodajal svojo dušo čifutom za rumeno zlato. Ali si že čital, Iv. Angelik Čehov „Značaj“? Vidiš, ravno tako se mi zdi, da sem jaz prodal najsvetejše čuvstvo za borne peneze in se še zraven klanjal krivonosemu Judu, ki me je gledal s pomilovalnim zaničevanjem. — Zato si bom moral dobiti na Dunaju kakšno inštrukcijo, da bom imel saj jeden denarni vir. Svojih pesmij pa ne bom več razglašal, tako hitro razglašal, kot

doslej. Skoraj čez vse sonete bi najraje naredil križ. Aut — aut! No, če bi rekel vsak pesnik-„pesmotvorec“ tako, pa bi se nam ne bilo treba dolgočasiti z bornimi izrodki njihove domišljije, ampak bi se čitala pač redka dela, a remek-dela. Vidiš jaz sem nehote zašel v gostobesednost, namreč v poeziji. Tako se Muza sama maščuje nad njim, ki jo hoče imeti tudi za molzno kravo. —

Jaz sem z vsem nezadovoljen, karkoli čitam v verzih, meni se zdi vse prisiljeno, nenaravno (in moje stvari še najbolj); ne samo jaz, ne samo Ti, ne samo On, vsi ne vemo, kaj hočemo: to je menda tudi znak našega veka. Ali pa sem samo jaz tak norec, jaz ne vem. In vendar: ta Jelovšek, Gangl e tutti quanti, ne bi oni li radi vstvarili nekaj lepega, originalnega, trajnega? In vendar: niso li vse to poskusi? Kje je ona vstvarjajoča moč, ki je prešinjala pesnike kot Mickievicza, Lermontova i. dr.? Glej, kar je boljših močij, piše največ v prozi; oni, ki verzificirajo prevajajo več kot preveč. Kaj je temu krivo? Jaz mislim in mislim in na jezik mi sili sto odgovorov in vendar — nobeden se mi ne zdi pravi. Molčim torej raje, nego da bi mlatil prazno slamo. Toliko pa rečem: jaz jo grem iskat pravo pot, ki vodi do prave poezije: ali jo najdem, to se vpraša; toda iskat jo grem. Morebiti ni tako skrita. Da, jaz celo slutim, kje bi bila. Ali vi moderniki ste po moji misli na krivi poti. Jaz sem grd človek, da jo grem iskat, to se pravi, iskati bi moral tisto pot, zato ker pelje do resnice, pa ne zato, ker je tam moja sreča. Ali kakor mislim tje iti, pa me zadržuje sto in sto vezij, oj, jaz sem star grešnik, Bog zna, če se bom kedaj izpreobrnul. A če se bom, potem sem dober, potem sem gotov, da jo dobim.

Vzemi vse te besede, kakor hočeš; smatraj jih nekoliko za resne, nekoliko pa za smešne, pa bo prav. Kaj ne? Saj ima vsaka stvar dve lici. In tudi Muren ima dve lici, eno premišljujoče, eno žalujoče. In jaz pravim: Kaj pravi Kristus? Če Te Tvoja roka pohujša, odreži jo in vrzi jo proč. Ti pa zavrzi tisto melanholično lice in zamenjaj ga vsaj z ravnodušnim, potrpežljivim — pa bo prav. Ali ni ... jaz vem, da Te pohujšuje še najbolj Tvoj želodček. In to je najhujše, da se ta preteti mošnjček ne da odrezati, da se da le odtehtati z mošnjico. Ali Ti, Muren, drži se le tega nazora, da ima vsaka stvar dve strani, potrpi. Boš videl, da Ti ne bo žal. Pa piši kaj. Onih pa nič ne pozdravim, teh lenob. Ut salutas, ita resalutaberis.

Tvoj

Kette.

GREH.

UTRINKI.

Zvezde so padale,
so se utrinjale
in so izginjale
v temen prepad.

Padale, padale
so mimo mene,
kakor ognjene
kače v prepad.

Ali nobena
ni prihitela,
ni izžarela
spet na nebo.

Tonejo, tonejo
zvezde v motnjave,
v grešne skušnjave
misli gredo.

NOČI BREZ SNA.

Ah, ljubica, strah
me je takih noči,
ko tih in plah
sen v daljo beži.

Ko pred menoj
tvoj blede obraz,
zavit v ovoj
razpletenih las,

strmi, strmi
v me očitajoč
in iz vdrtih oči
iskri žalost se v noč.

Ah, ljubica, strah
me je v takih nočeh,
ko tih in plah
spoznavam svoj greh.

CONFITEOR.

I.

Blodil sem in v divje bakanale
sem zavrgel pesem porojeno,
vrgel svetlo misel v razgaljeno
truplo kurtizane sem propale.

In šumelo tiste dni je ko v viharju,
smrt smo v medlih čuvstvih že čutili,
duše, trupla z njo smo zaročili,
satan pa je mešal po denarju.

II.

V tistih dneh si prišla mimo mene,
bela vsa, obraz ti bil zastrt
je v svit čaroben glorijske ognjene;
vzljudil sem te in sem zasovražil smrt.

Ponehali so divji bakanali,
v prokletstvu grešni udje so segnili
blede kurtizane in bokali
z demonom vred v črepinje se zdrobili.

Padel sem pred te in ti si odpustila
mi vse in jaz sem ves skesan
poljubil iz oči ti solnčni dan
in pesem moja se te je na vek ovila.

VAMPIR.

Videl sem vampirja
nekoč:
dolgo ko slabo leto
in črn ko noč.

Planil je v grmovje
nad potok
in stikal, pihal, sikal,
krvavook.

In zarjovel je v slavca:
„Tako si mal,
pa tako razgrajaš? —
Kri boš dal!“

PERSPEKTIVA.

Pred me postavili so bili platno,
narisali nanj temne so poteze,
pomešali so barve v čudne zveze,
a ravnih črt je bilo le neznatno.

Nakidali so temnih barv potratno,
med nje namešali so hipoteze;
obličja jim žarela svete jeze
so, ko so risali grehoto blatno.

Pogledali so strogo mi v obraz:
„Razumeš?“ — „Ne, gospoda, oprostite!“
„Tu!“ dali so naočnike mi svoje.

Pogledal sem, zastor je pal na dvoje
in mi odkril je vse skrivnosti skrite:
„Gorje!“ na platnu sem naslikan jaz.

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

Aškerčeva čitanka. (Izdala in založila „Svobodna Misel“. Praga 1913. Uredil in uvod napisal dr. Ivan Prijatelj.) Dobili smo Aškerčevo čitanko in smo se je razveselili. Drugod so take čitanke zelo popularne. Čehi imajo n. pr. Mačarjevo čitanko, Nerudovo čitanko, Husovo čitanko, Komenškega čitanko, Tolstega čitanko, Drtinovo čitanko itd. Vse te čitanke so kolikor mogoče po ceni in so namenjene najširšim krogom. Populariziranje Aškerčevih pesmi — to je bil namen Aškerčevi čitanki. Misel se je sprožila takoj po pesnikovi smrti — pa pri nas pogosto propadejo najlepše misli — ker ni denarja. Zagrebški vseučiliški profesor Bazala in dr. Ilešič sta se o izdajanju „Izbora Aškerčevih pesmi“ domenila brž po pogrebu. — S čitanko se je ugodilo splošni želji, cena ni visoka in mislimo, da bo v vsakem oziru dosegla svoj namen. S tem bi bilo vse povedano. Zdi se mi le, da pri zbirkah pride v poštev to: Kdo jih izda in za koga: drugače je n. pr. zbiral g. Wester za „Balade in romance“ (izdane v Moh. družbi), drugače prof. Bazala za zbirko v „Matici Hrv.“, drugače bi zbiral za reprezentančno zbirko — in drugače bi se dalo zbrati za „Svobodno Misel“. Čitanka je namenjena masi (vsaj po mojem mnenju, ker inteligenca ima vendar Aškerčeve knjige doma) in s tega stališča bi lahko našli v knjigi še marsikaj (Balada o potresu in nekatere versko-filozofske pesnitve). V taki zbirki bi zadostoval tudi kratek življenjepis, brez dolge estetične razprave — zato pa naj bi se dalo par odstavkov iz proze (Izlet v Carigrad). Uvod dr. Prijatelja bi bolj spadal k skupni kritični izdaji, nego k popularni čitanki, kakor smo si mislil Aškerčevo čitanko, izdano v Svob. Misli. Čudno pa se čita cel slavospev — ako pridemo na koncu do črepinj, banalnosti, šlagerjev in vulgarne proze, kakor da bi komu govorili nagrobni govor bi in zaključili: Vidite, ljudje božji, velik mož je bil ta, ki leži v grobu, ampak eno nalogo je pisal le za nezadostno. — Zato mislim, da bi bilo treba delati razliko med uvodom k kritični izdaji in med uvodom k popularni čitanki. Sicer je ta uvod dr. Prijatelja prav lep. Samo na to bi opozoril, da govori n. pr. na str. 6. o Stritarjevi šoli, češ da je vse slovstvanje obstajalo v obliki, str. 21. pa pravi, da Aškerc „ni nikoli gojil in negoval forme“. Aškerc pa je izšel iz Stritarjeve šole in se mi zdi stavek glede forme presplošen in neresničen. O baladah in romancah vendar ne bomo rekli, da ni v njih forme! Ako v zadnjih delih ni blagoglasja in one izbranosti v izrazih — se glede oblike ne more isto trditi. Pa to le mimogrede. Čitanko toplo priporočamo.

Dr. J. Lah.

„Časopis za zgodovino in narodopisje“. (Izdaja Zgodovinsko društvo v Mariboru. Ureja Anton Kaspert) je izšel v snopiču 1—2 svojega desetega letnika. Dr. Stegenšek prikazuje arianstvo v Ptuj, ki so ga zanesli tja Gotje (okoli 381), oziroma arijanskega protiškofa Julijana

Valenta. — Milko Kos razpravlja o slovenskih osebnih imenih v knjigi bratovščin sekovskih iz 12. (13.) stoletja; slovenskih imen je okoli sto, največ imena delavcev in delavk železnih rudnikov ljubenskih na Gornjem Štajerskem; med njimi so tudi imena kakor Boleslav, Jaroslav, Lepa, Miroslav, Stojan (prvi dve sta znani pri severnih Slovanih; Lepa je znana hrvatska kraljica; Miroslav pač ni le prevod kakega Friderika). — Več prispevkov imata prof. Kotnik in Kovačič. — Iz društvene kronike je važno poročilo iz odborove seje 1. maja 1913, kjer se je razpravljalo o ustanovitvi podružnice oz. zgodovinskega društva za slovenski del Koroške; koroškemu odborniku dr. Kotniku se je dal nasvet, naj se za Koroško osnuje samostojno društvo, ki bi pa imelo s štajerskim skupno glasilo.

Ogrinec Josip: Vojnimir. Strneno polje. „Katališka bukvarna“ je začela izdajati „Zbirko slovenskih povesti“ (vsak zvezek 60 h), t. j., spise slovenskih pripovednikov, posebno starejših, ki so današnji generaciji malo znani, ali takih novejših pisateljev, katerih „Zbrani spisi“ so v svoji celoti za manj imovite sloje predragi. V programu so na pr. Erjavce, S. Jenko, Levstik, Jurčič, Ogrinec, Stritar, Kersnik, Finžgar, Meško, Cankar, Detela, Prelesnik, Fr. Jaklič, P. Bohinjec, P. Pajkova, Jos. Vošnjak itd. „Namen zbirke (ki jo ureja prof. Grafenauer) je, da budi in goji v našem ljudstvu veselje do dobrega beriva.“

Tu pa se usojamo reči brž odkrito besedo: S takim tekstom, kakor ga čitamo v tem-le prvem zvezku, se dandanes ne more budit in gojiti veselje do čitanja. G. urednik pravi v uvodu, da so „simpatična snov, poljudni način pripovedovanja, preprosti in neprisiljeni razvoj dejanja vzrok priljubljenosti, ki si jo je pridobila povest „Vojnimir ali poganstvo in krst“ (ta zavzema malone vso knjižico) precej, ko je izšla v „Večernicah“. Ali je snov simpatična ali ne, o tem se ne bomo prepirali; nam, ki nam je „Krst pri Savici“ globoko v misli in srcu, se zdi ta povest v vsakem oziru poprozaizirana, razblinjena in zato težko prebavna potvorba romantične Prešernove snovi. A huje nego s snovjo je s „poljudnim načinom pripovedovanja, preprostim in neprisiljenim razvojem dejanja“! Zakaj baš obratna je istina: način pripovedovanja ni poljuden, marveč je slog silovito težak, zveržen in zastarel; stalo nas je pravo muko, da smo to prečitali do konca. In tej naši sodbi mora pritrditi vsakdo, kdor le malo pozna naš današnji slog. Pred par leti sem prirejal neki Ogrinčev spis za Čitanko; spominjam se, da v onem spisu ni mogel ostati ni „kamen na kamenu“, marveč sem moral vse porušiti, prezidati in na novo graditi. Zakaj se to ni zgodilo v pričujoči knjižici?

Ko je „Matica Slov.“ začela izdajati Mencingerjeve „Izbrane spise“, so nekateri izražali nejevoljo, češ, to ni več

za naš čas. In vendar: kako visoko stoje tudi prvenci Mencingerjevi nad „Vojnimiro“! Starejše pisatelje je treba izdati, a izdanje se mora ravnati po svrhi: akademsko izdanje lahko služi znanstveno-zgodovinskim interesom, izdanje za ljudstvo mora biti prilagojeno današnjosti, torej na pr. modernizirano v jeziku in slogu. Prvikrat je povest izšla v „Večernicah“ 1871; te knjige nisem mogel dobiti v roke in zato ne primerjati, koliko se sedanje izdanje razločuje od prvega. Kaj delajo v današnji književnosti oblike kakor: vračevanje se (str. 5), „spremljavajo“ (8), „izpolnovanje“ (10), „hčerini nenavadni izpremen“ (? str. 35). Razpostava besed je zastarela. Slog (le par zgledov): „Zdaj in zdaj (roje komarjev) razprši lastovka, iz vasi prileteva s svojimi sestricami, da se bliskoma igrajo nizko nad njivami“ (77). „Rojakov tako vdana ljubezen in živo navdušenje za srečo in blagor svojega starešine kakor domovine Ratibora še bolj utolaži“ (14), „dobrodejno blaži v prsi“ (76).

Zakaj je uredništvo začelo baš z Ogrincem „Vojnimiro“? Morda je hotelo izmed povesti izbrati tisto, ki po času dogodkov seže najdalje nazaj v slovansko zgodovino; morda je učinkovala i „simpatična snov.“

V literarno-zgodovinskem uvodu, ki govori o Ogrincu in njegovih spisih, čitamo med drugim, da je Ogrinec materi na ljubo vstopil v bogoslovje, da je bil pozneje, ko je izstopil, zavržen od matere, „ki je doma hlače nosila“, da je bil kot dunajski dijak „zmeraj radi matere toliko kot brez podpore“. Kolikokrat čitamo v životopisih slovenskih mož take — „Jeftejeve prisega“ naših blodečih mater, ki v krivo umevanem krščanstvu žrtvujejo svoje otroke! Vsa „Jeftejeva prisega“ je za moje mišljenje in čuvstvovanje kričeča disharmonija in krvavo barbarstvo. Ali slovenskih mater ne bo nikdo poučil? Ne bojmo se — realnih gimnazij! Zakaj tudi tam je humanizem.

„Društvo sv. Jeronima“ v Zagrebu je za 1. 1913. izdalo 1. koledar „Danico“; 2. „Biblijsko povjest“ (2. knjiga); Kako je susjed Razumović gojio govedo (po nemškem izvirniku prevel in priredil okrajni veterinar Ed. Engelman); — 4. „Život“, povest iz prve dobe krščanstva (napisal Milutin Mayer); — 5. Zedinjena cerkev med Slovani in njen zaščitnik sv. Josafat Kuncevič, nadbiskup poločki, mučenik. (Spisal dr. Dionizij Njaradi, ravnatelj grško-katol. semenišča v Zagrebu). — Ako naj ta-le zadnja knjiga utira pot unijatskim stremljenjem, se bojim, da si ni izbrala prave metode: pri objavljanju prijateljstva se ne smejo razkrivati stare rane in se ne sme tistemu, ki boji bodoči prijatelj, govoriti: „Ti si vsega kriv! Divji si bil.“ — Društvenina je 1 K; doživljenski se plača 10 K. — Društvo je sedaj začelo izdajati „Vjesnik“, ki ga društveni poverjeniki dobivajo zastonj, a ostali za 2 K na leto. Urednik mu je društveni tajnik Ferdo Rožić. List izide vsak drugi mesec. Spremljati hoče „vse ono ljudskoizobraževalno delo, ki ni v nasprotju s katoliško vero“. Posebe se bo v njem razpravljalo na pr. o vprašanjih: Koliko je ljudstvo dosle napredovalo v prosveti? Kako naj se v bodoče dela? Koliko se narod služi s knjigami jeronimskimi? Kako je z ljudskimi knjižnicami? Kaj delajo drugi narodi? itd. Konkretno nasvetuje tajnik in urednik Rožić „Svetojeronimske prosvetne zajednice“ za vsako župo.

Ljudevit Krajačić: Izabrane ruske pripovijetke za mladež. S devet slika. Zagreb 1912. 8° 96 str. — To je naslov lični knjigi, ki jo je izdal Hrvatski Pedagoško-književni zbor v svoji „Knjižnici za mladež“ kot 55. knjigo. V prijetni izmeni se vrste v njej krajše in daljše povesti raznih ruskih pisateljev. Imena L. N. Tolstoj, N. Karamzin, J. N. Potapenko, A. P. Čehov, Nemirovič-Dančenko i. dr. pričajo, da je poiskal izdajatelj primernih povesti iz naj-

NIKOLAJ ALEŠ: GOST (IZ CIKLA: ŽIVLJENJE STARIH SLOVANOV).

boljših ruskih pripovednikov in jih je trinajst nanizal v lepo zbirko, namenjeno hrvatski mladini. Ker je v knjigo sprejetih tudi dokaj izrazov za pristno ruske pojave in predmete, je prevajatelj dotične besede kar neposredno v isti vrsti med oklepaji po hrvatsko označil. Take glose, menim, da bolje sodijo pod črto, ker so za oko in tudi za spomin izraziteje zabeležene. Trojka niso „kola, u koja je upregnuto šest konja“ (str. 6), ampak le troje konj vstric. — Pri pregledovanju te lepe zbirke mladinskih spisov se nam je vsiljevalo vprašanje, ali ne bi kazalo, da sprejme tudi naša „Šolska Matica“ v svoj knjižni program izdavanje sličnih zbirk za mladino.

Wester Jos.

Zabavna biblioteka. Uredjuje dr. Nikola Andrić. Februarja meseca t. l. je v nakladi „kr. zemaljske tiskare“ v Zagrebu začela izhajati „Zabavna Biblioteka“, ki ima dobro založnico in estetski finega ter izkušenega urednika, in to dvoje ji zagotavlja obstoj. Vsak zvezek stane 1 K ali kak vinar več. V I. zvezku je izšlo dvoje povesti Dostojevskega: „Krotko janje“ in „San smiješnega čovjeka“. — Drugi zvezek ocenimo dole. — Tretjega zvezka ne poznamo. — V četrtem zvezku je izšla Oskar Wildova „Sablast od Cantervilla“ (satira zoper spiritizem). — V petem zvezku je Pierra Lottija „Gospodja Krizantema“ in Johna Lutherja Longa „Madame Butterfly“.

Hamsun Kunt: Viktorija. Povijest jedne ljubavi. U Zagrebu. Nakladom kr. zem. tiskare. 1913. Zabavna biblioteka. Uredjuje dr. Nikola Andrić. Godište prvo. — Knjiga 2. Str. 208. K 1. — Lepo literarno podjetje se je osnovalo v Zagrebu, ki ga pozdravljamo tudi Slovenci. „Zabavna biblioteka“ ima namen, v vzornih hrvatskih prevodih prinašati v lični obliki, z okusnim tiskom in za najnižjo ceno najboljša dela svetovne literature. Podjetje ima torej isti namen, kakor ga ima Ottova „Svetovalna knjižnica“ v Pragi, ki pa je dosegla v Jar. Kvapilovi redakciji že 1080. zvezek, ali pa A. Gabrščkova „Svetovna knjižnica“ v Gorici. V tem II. zvezku hrvatske Zabavne biblioteke je izšla „velepjesan ljubavi“ „Viktorija“ in šestero krajših novelet slavnega norveškega pisatelja Kunta Hamsuna, nordijskega Gorkega, rojaka Ibsena in Björnsona. Hamsun, roj. l. 1880. kot sin kmetijskih roditeljev na Lofotskem otočju, visoko tam na zapadni strani skandinavskega polotoka, je najfinejši in najoriginalnejši zastopnik moderne norveške književnosti, kot romancier pa morda najboljši in največji norveški umetnik. Iz vasi Loma, kjer ni užival nikakega rednega šolskega pouka, je prišel k svojemu stricu, župniku v Nordlandu ob reki Glimmi, kjer se je večinoma potepal brez nadzorstva po šumah, poljih in pokopališču. S 17 leti je postal črevljarski vajenec, na to nosač oglja v mali luki, nato sodni sluga, rudokop, delavec po državnih cestah, drvar, parobrodski kurjač, ratar na prerijah v Ameriki, tramvajski konduktor v Chikagu, železničar, ribar v Newfoundlandu, končno pa literat, živeč v Parizu in Monakovem. Pozna tudi Rusijo, ker je živel dalje časa na Kavkazu. Možno je, da pisanega življenja ima seveda marsikaj pripovedovati, in ker je Hamsun rojen pesnik, so njegovi spisi vedno zanimivi in umetniški odlomki lastne biografije.

Vsi raznovrstni poklici so služili njegovi umetniški žeji za spoznanjem življenja, ki ga je črpal v vseh šarenih možnostih ter izkusil vse njegove zakotke eksperimentalnim načinom. Iz svojega bednega, truda in znoja bogatega življenja je nabral toliko neizcrpnega literarnega materiala, da prekaša z njim celo Gorkega, brata po svoji usodi. Uvrstiti ga ni možno v nobeno literarno šolo, ker uporablja vse vrste in načine pripovedovanja. Značilno pa je zanj mešanje realnosti s fantastičnostjo. Dr. Andrić ga imenuje romantičnim realinom, kar je najpraviše. V vseh Hamsunovih delih je čutiti globoko razumevanje in prodiranje v lepoto prirode. Malokomu je dana toliko sila v opisovanju prirodnih lepote, in resnično je Hamsun eden izmed prvih pejsažistov svetovne književnosti. Jezik mu je individualen, pripovedovanje povsem jasno in priprosto, pri tem pa polno občutja, barvitosti in mestoma uprav dramske napetosti. Zdrav, boder in polnokrven humor daje njegovim spisom še posebno simpatičen dojem. Napisal je že celo vrsto romanov, novel, dram in potopisov, vse iz svojih doživljajev. Tudi „Viktorija“, nežna, v vseh tonih in bojah blesteča, pretresljiva velepesem ljubezni je fino, toplo, svetlo in razkošno delo, ki je črpano iz avtorjeve mladosti na Lofotih. Čital sem ga

že v nemškem prevodu z naslajanjem in čital sem ga ponovno v krasnem hrvatskem jeziku z drhtečim srcem. Tolle, lege! — Manjše literarne cene so pridejane noveletke, pač le graciozne igrice, iveri, vržene dnevnikom. Rojakom, ki čitajo hrvatske knjige, prav toplo priporočam to biblioteko. Jezik je krasen in lahek!

Fr. Govekar.

„Novi Akordi“ so svojo 3. številko posvetili pokojnemu slovenskemu glasbeniku Josipu Kocjančiču, in sicer priložnostno za petintridesetletnico skladateljeve smrti. — Kocjančič se je narodil 1849 v Kanalu ob Soči, študiral je jus in bil v sedemdesetih letih v krogu Šukljeja, Tavčarja, Rutarja itd., opravljal je notarsko prakso pri Geršaku v Ormožu in umrl 1878 v Kanalu. Njegove „Slov. narodne pesmi“ I. zvezek so izšle po vsej priliki proti koncu 1876. Njegove kompozicije so na pr.: „Venček na glavi se“, „Bom šel na planino“, „Pridi Gorenjc“, „Ko brez miru okrog divjam“ itd. V glasbenem delu so zastopani Vasilij Mirk z „Romanco“, Emil Adamič z „Jezdecem“, dr. Fr. Kimovec z „Oblačkom“.

Bolgarska slovnica za Slovence s čitanko in slovensko-bolgarskimi razgovori, sestavil prof. Anton Bezenšek v Sofiji. Cena K 1.40. — Natančneje prihodnjič.

UMETNOST.

O gledališču pod tem naslovom danes ne bomo obširneje pisali; storil je to letos v „Slovanu“ že Branko in stvar sama je med tem žal postala — brezpredmetna; slovenske pozornice ni! Hoteli smo živeti kakor velikaši od samih oper, kakor veleumniki od gole umetnosti; sedaj pa še — operete nimamo; tiste operete, ki jo je baje — tako so pisali Cankarji — zakrivil edini Govekar. — Kar se tiče glasbe, opozarjamo na polemiko g. dr. Gojmirja Kreka s H. Sattnerjem v „Novih Akordih“ XII., št. 1. G. dr. Krek piše tam: „Dočim vidi g. Sattner vsaj za sedaj končni cilj v popularnosti glasbe, je v mojih očeh popularna glasba tudi sedaj le eden onih činiteljev, ki nam bi mogli pomagati s časom odgojiti ljudstvo do umevanja globokejše, finejše umetnosti.“ pravi dr. Gojmir Krek, zastopajoč proti Sattnerju l'art pour l'art — stališče; umetnika po Sattnerjevem receptu primerja Krek „črevljarju, vrednemu, da dobi takoj od oblasti zasluženi obrtni list. Kajti kaj dela dober izdelovalec obuval drugega, kakor da meri nogo in nareja črevlje kolikor mogoče pripravne, prilagojene kupčevi nogi? Ravno tako naj gleda umetnik, kaj ugaja občinstvu, potem naj sede pa komponira dobro „prilagojene“ skladbe.“ Citira nato mnogo umetniških izrekov, ki vsi izzvenevajo v znani: „Odi profanum vulgus et arceo.“ Le dom, šola, cerkev, gledališče so po njegovem mnenju kraji, kjer se more in mora kaj uspešnega storiti za povzdigo širših mas... — Ali naj koncerti goje umetnost ali naj vzgajajo za njo? Iz srbskih listov poročamo v tem oziru tole: „Savez Srpskih pevačkih društava“ se je ustanovil v Somboru na južnem Ogrskem. „Gusle“ so mu organ. Prvo njegovo izdanje so mu „Partiture za pevačka društva“ (Cena 20 K). Kritika „Letopisa Matice Srbske“ želi, da bi Savez vzgajal, a ne za umetnost, temveč za umevanje umetnosti. (?) —

Nekak literarno umetniški problem nahajam v članku: „Slovenski svečeniki — pisci“, ki ga je priobčila ga. Zofka Kvedrova v 3. št. zagr. „Savremenika“. Ne glede na nekatere druge trditve, ki bi zaslužile debato, hočemo tu posneti le njeno glavno tezo. Zofka pravi:

Svečeniki zavzemajo v slovenski literaturi odlično mesto; Vodnik, Gregorčič, Aškerc so bili svečeniki, takisto Medved, Meško, Sardenko, Neubauer, Finžgar. „Ne može se suditi, da li je njihovo zvanje bilo na štetu ili na korist

njihova pjesničkoga stvaranja. Objektivni bi posmatrač skoro tvrdio ovo posljednje. Pjesniku je potreban prijetor, patnja i odricanje; bez teških duševnih kriza nema dubine, nema misli, nema osjećaja u pjesničkom stvaranju. Tako Gregorčič kao i Aškerc ispjeva svoje najdublje pjesme u doba, kad bijaše najodvisniji, kad sam sebe smatraše skučenim i upregnutim pod jaram obzira i dužnosti, što ih zahtijevaše svećeničko ruho. Najdivnije su pjesme Gregorčičeve baš one, u kojima pjeva svećenik, koji se odrekao zemaljske sreće... (Prim. o pridušenem tonu pesmi svećenika Svetličića in Gregorčiča pri Grafenauerju II, 105). Izmed gori navedenih pesnikov ne spada v okvir teh trditev Zofke Kvedrove Valentin Vodnik; zakaj ta je bil vseskozi „zadovoljen“ Kranjec, celo v „letih nerodnih“; Sardenka pa pisateljica sama izključuje, ko pravi: „On nije nikada patnik, pregalac, njegove želje ne sežu preko medja, koje mu stavlja njegov stalež. Nikakve napasti ne dopiru do njegovog jakog, dubokog i zdravog mira. Rodjen je za svećenika i za to mu ni za čim, čega se odriče, nije žao, jer mora tako biti, kao da je to prirodno. Njegovome pjesništvu to, što je svećenik, nikako i nikada ne smeta.“ To-liko bomo priznali Zofki, da je notranji boj vir lirike, vsaj eden izmed virov; seveda se je pri tem vprašati, ali tak boj bijejo samo svećeniki; tudi posveten človek bije sto bojev, stokrat se odpove, stokrat zmaga, a morda i stokrat pade v izkušnjavi. Res je: askeza prav tako lahko otopi čustvovanje kakor greh, ki postane navada. Svećeniška vzgoja bi prav za prav morala iztrebiti vsako izkušnjavo in s tem bi vzela svećeniku tisto, kar smatra Zofka potrebnim za lirika — borbo, zatajevanje. Sploh pa lirika ni samo melanholijska; kipenje strasti, ljubavi in sovraštva in kes ji je tudi vir — torej življenja. Morda bi bilo za nas usodno, vsekakor pa značilno, če nam vsa lirika poteka iz zatajevanja, ne iz življenja, iz negacije, ne iz afirmacije. — Končno naj še omenimo, kar piše dr. Turič v sicer ne povsem uspelim članku v „Savremeniku“ (4. št.): „Naš narod traži u lijepoj knjizi ciljeve životu i razvoju, pa snagu, kojom će se boriti za svoje ciljeve“. — Ker se je lepa knjiga preveć od-tužila problemom, ki globoko segajo v misli in čuvstva naroda, zato je zanj izgubila mnogo vrednosti. „Naše leposlovje hira, da že ne more bolj, literati in romanopisci so prenehali biti izključno odlučni v našem trenutnom življenju... Opažamo, da se leposlovje vedno bolj umika v ozadje in z njim tudi neizogibna filologija, v ospredje pa stopajo vedno bolj društveni problemi, kakor jugoslavanski in socijalni, oba pa s široko zasnovano narodno glavno potezo. Kje so časi, ko se je slovenska mladina še navduševala za proizvode izvestnega slovenskega modernega pisatelja, ko se je klanjala maliku pretiranega artizma?“ („Veda“ III, 185.)

GLASBA.

ROZAMUNDA.

Spevoigra v treh činih. Spesnil ** 1911.

(Dalje).

Ostrovhrar.

Kako bi oče bil vesel,
ko hčerko videl bi, objel!
Povejte, je li to mogoče,
da s hčerjo bi govoril oče?

Zaira.

I njena to je želja žarna,
a stvar je, znajte, to nevarna;
bila bi njej in vama smrt,
če tak zasluči kdo načrt,
ker ljubosumen vam čez mero
je paše sin vam na Djouhero,
tako ji turško je ime.

Pevec.

Ah, daj, da pridem jaz do nje,
al pa od žalosti umrem,
od solz ugasne luč očem.

Zaira.

Saj vem, vi radi, moj gospod,
bi s hčerjo zbegnili od tod.

Pevec.

Ah, rajši kakor da živim.
Saj veste vse, nič ne tajim.
In saj še vendar kaj očeta
velja pravica do deteta.

Zaira.

Pa vzamete s seboj i mene?

Ostrovhrar.

Za to ovire ni nobene.
Pripravljena sta konja dva,
vsak eno si naloživa.

Zaira.

Pa čujta dobro me tedaj.
Z Djouhero zbegneva skrivaj
nocoj, za vrtom čakajta
oba za beg pripravljena.
Le eno bi še svetovala.
Da bolje skrita bo ostala
namera nam, obleko paže
kupimo tu, da straže laže
ukanemo, a le Djouheri.

Ostrovhrar.

Le vse potrebno tu izberi
i za-se!

Zaira.

Za me se ne vpraša,
le na Djouhero pazi paša
bolj kakor levinja na mlade,
da ktereга kedo ne vkrade.

(Si izbira obleko.)

Pevec.

Ah, večni, ljubi, dobri Bog,
obriši solze mojih tog!
Ah, prosim te iz duše vnete,
podeli spet mi drago dete,
saj duša ti je vsaka draga
otmi iz rok mi jo sovraga!

Zaira.

Ah, krasen bo Djouhere sinec
kot dičen, brhek mlad Gruzinec.

(Jima kaže obleko.)

Jaz grem, moža. V tej noči
se smrt al sreča nam odloči.

Ostrovhrar.

Pogumni bodimo!

Zaira.

Zares.

Pevec.

A Bog pomози nam nebes!

TRETJI ČIN.

*(Pozorišče kaže trg v Ljubljani, na eni strani ovenčane
gostilne, na drugi strani samostan s cerkvijo, v ozadju
pogled na gore.)*

1. Prizor.

(Gostje pred gostilno.)

Gostje *(pojo.)*

Prelepo vince se svetli,
preganja težke nam skrbí,
majolka, majolka
majol-, majol-, majolčica,
majolka, majolka,
majol-, majolčica.

(Turjačan z Rozamundo in Marjeto pridejo mimo.)

Turjačan *(ogledovaje gostilno in goste).*

Vesela tu je vkup družina.

Gost *(krčmarju).*

Krčmar, hah! še polič vina.

Gost *(poje).*

Le pijmo ga, le pijmo ga,
saj Ostrovhrar plača ga.

Gostje *(ponove).*

Le pijmo ga, le pijmo ga,
saj Ostrovhrar plača ga,
majolka, majolka itd.

Turjačan *(Rozamundi in Marjeti na strani).*

Ste čule li, kaj ti pojo?

Rozamunda.

Da, pesem čudna je zelo.
Mar Ostrovhrar iz Turčije
se vrnil je, pa ne razkrije
se nam? Kaj to naj znači? Gnalo
bi me pozvedeti tu malo
pri teh možeh, če kaj vedo
o Ostrovhrarju.

Marjeta.

A kaj bi to!

Tu v samostan gremo v posete,

nam druge brige so devete.
Kaj Ostrovhrar briga nas?

Rozamunda.

A za posete še je čas.
Nemir zelo srce mi muči.
Pristopi, oče, tjakaj k gruči,
povprašaj jih, če kaj vedo
o Ostrovhrarju.

Turjačan.

Pa naj ti bo!

*(Turjačan se približa gostilni in reče kažoč na vence in
zelenje.)*

V prijetni ste tu zbrani senci.
Pa kaj pomenjajo ti venci?

Meščan.

Gospod, gostija danes bo.

Turjačan.

A kdo je imenitni to?

Krčmar.

Gospod od Vrha Ostrega
se ženi z ženo pašeta.

Rozamunda.

Kaj čujem?

Turjačan.

Šala.

Krčmar.

Cul sem to —

Turjačan.

od starih bab. Li ni tako?

Krčmar.

Ne, včeraj bil je hlapec tu
od Ostrega Vrhá gradu
pa pravil mi je to novico.
Gotovo dobro ve resnico.

Rozamunda *(pristopi).*

In kaj je hlapec rekel vam?

Krčmar.

Ta pravil mi je včeraj sam,
da mladi ženi se gospod,
— baš danes svatbe je sprovod,
in da si pripeljal nedavno
iz Bosne je nevesto slavno,
da lepše pač na celem sveti
ni moči najti med dekleti

Turjačan.

Je Turkinja?

Krčmar.

No, kajpada!

Turjačan.

Mar res je žena pašeta?
Da lepše ni na celem sveti,
tako sem slišal pevca peti,
ki mnogo videl je sveta.

Krčmar.

No, torej bo že prava ta.

Rozamunda.

Da Turkinjo bi vzel kristjan,
to govorite mi zama.

Krčmar.

Pa bo baje kristjana prava,
menih jo v veri podučava,
in danes bodo jo krstili,
po veri naši poročili.

Turjačan.

Prečudna je novica ta.

Rozamunda.

Kot nož me reže v dno srca.

Turjačan.

Mar res je tista krasotica
zdaj Ostrovrharju družica?

Marjeta.

Tega mi ni verjeti moči.

Rozamunda.

Od toge meni srce poč.

Turjačan.

A kaj bi tu se žalostila?

Rozamunda.

Njega resnično sem ljubila.
Če res je, kakor de meščan,
solze bom lila noč in dan.

Marjeta.

Saj še ne veš, če je resnica.
Morda je prazna govorica.

Turjačan.

In, Rozamunda, vitezi
so tudi drugi v Bosno šli,
kadar se ti povrnejo,
resnico nam odgrnejo.

Rozamunda.

Aj, oni drugi vitezi
kdo ve, če niso mrtvi vsi.

Marjeta.

Potem za vest ni priče prave,
prevare lahko so lokave.

Rozamunda.

A jaz sem žrtva te prevare,
to srce meni bridko tare.
A Ostrovrhar je junak,
igrača njemu čin je vsak.
Le zanj, le zanj srce mi vedno
je bilo vneto, drugim čedno
sem kazala prijazno lice,
hlad krila v sladke govorice.
Dostojnost me je silila,
da gostov nisem žalila.
In zdaj, ki ljubim ga, nezvest
postane mi! Kakšna boleost!

Marjeta.

Mar vreden je še žalovanja,
ki je nezvestega ravnanja?

Rozamunda.

Le draga teta prav preceni,
kakšna žalitev to je meni.
Častilcem stavila pogoj
sem, da bo tisti ženin moj,
ki pred oči slavljeno
povede meni paše ženo.
In zdaj, in zdaj, kaj se zgodi?
Junak, ki željo izvrši,
zavrže me, pa turško hčer
za ženo rajši vzame si.
Ah, tolika, ah tolika sramota!
V posmeh odslej sem vsem sirota.
Ah, konec vse je moje sreče!

Turjačan.

Nič to naj te ne peče.
Posmeh pač oni prav zasluži,
ki s Turkinjo bedak se druž.

Marjeta.

Da zaničljiv je tak okus,
ki turški mu se vzljubi gnus!

Rozamunda.

In jaz sem njemu vredna manje!
Ah, toliko zaničevanje!
To za ljubezen je plačilo!
Ah, srcu kje dobim hladilo?

Marjeta.

Je velik, Rozamunda, svet,
še mnog je vitez zate vnet.

Turjačan.

A zdaj pustimo to na stran,
v posete gremo v samostan.

(Ko se odpravljajo proti samostanu, nastane vrišč, kar jih zadrži. Vitezi v turških haljah nastopijo s Turkinjo. Staro in mlado beži pred Turki.)

2. Prizor.

Več glasov.

Turčini pridejo, Turčini!

Meščani.
Kje so, kje so ti vražji sini?
Glasi.
Tam sem-le pridejo. Gorje!
Meščani.
Jih dosti je?
Glasi.
Le pet.
Meščani.
Nad nje!
Drugi.
Odkod so vzeli se?
Glasi.
Baš zdaj
prijahali so kakor zmaj!
Vitezi (*nastopijo ter vržejo turške halje raz sebe*).
Ne bojte se, ne bojte se,
mi vitezi smo, hehehe. (*Smeh.*)
Sforza.
Mi doli v Bosni bili smo,
Vsi vitezi.
mi doli v Bosni bili smo,
Minefrid.
in pašinjo vlovili smo,
Vsi vitezi.
in pašinjo vlovili smo.
Teuerdank.
Le glejte jo, le glejte jo!
Don Rosa.
Le glejte jo, le glejte jo!
Sforza (*zagledavši Turjačana*).
Ha, vi Turjačan, vi ste tam?
(*Vitezi gredo k Turjačanu s Turkinjo.*)
Teuerdank.
Baš smo hoteli priti k vam.
Sforza.
Prebili mnogo smo nadlog,
Minefrid.
blodili dolgo smo okrog,
Teuerdank.
pa Turkom komaj smo ušli,
Don Rosa.
a zdaj smo tukaj zdravi vsi.

Minefrid (*Rozamundi kaže na Turkinjo*).
Tu, gospodična čislana,
vam želja je izpolnjena.
Sforza.
Slavil je pevec pašinjo,
Vsi vitezi.
slavil je pevec pašinjo,
Minefrid
da krasotice ni čez njo,
Vsi vitezi.
da krasotice ni čez njo.
Don Rosa.
In tu si zdaj jo le pogledite!
(*Odkrije Turkinji lice.*)
Vsi vitezi.
In tu si zdaj jo le pogledite,
Teuerdank.
pa na vse grlo se zasmajte,
Vsi vitezi.
pa na vse grlo se zasmajte. (*Se smeje.*)
Sforza.
Kot dan in noč je tu velika,
Vsi vitezi.
kot dan in noč je tu velika
Minefrid.
med vami in med to razlika,
Vsi vitezi.
med vami in med to razlika.
Teuerdank.
Pa s to-le (*kaže na Turkinjo*) vašo je krasoto,
Vsi vitezi.
pa s to-le (*kaže na Turkinjo*) vašo je krasoto
Don Rosa.
htel pevec spraviti v sramoto,
Vsi vitezi.
htel pevec spraviti v sramoto.
Sforza.
Zato pa rečemo mi vsi,
Vsi vitezi.
zato pa rečemo mi vsi,
(*Konec prihodnjic.*)

Slikarja napisov in lakirarja,
dekoracijska, stavbena in po-
☐ hlštvena pleskarja ☐

Delavnica: Igriške ulice št. 8
☐ Telefon 154 ☐

BRATA EBERL

☐ LJUBIJANA ☐

Tovarna oljnatih barv, laka in
firneža z električno gonilno
☐ silo ☐

Trgovina in pisarna: Miklošičeve (Frančiškanske) ulice 6

Gričar & Mejač

Ljubljana

Prešernove (Slonove) ulice št. 9

priporočata svojo največjo
in najstarejšo trgovino z

izgotovljenimi oblekami

za gospode in dečke, gospe
in deklice po najnižjih cenah

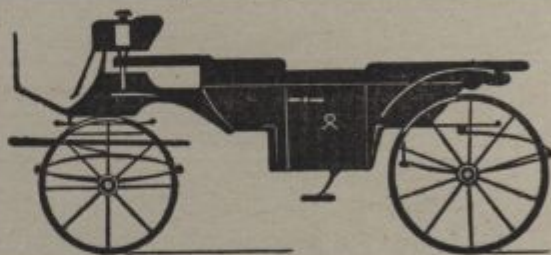
Predmeti, katerih ni v za-
logi, se izdelujejo po meri
točno in ceno na Dunaju.

Velika in moderna
zaloga oblek
za gospode, dečke, in otroke

A. KUNC
jubljana
Dvorni trg šte. 3
(na voglu Zidovske ulice)

Strokovnjaška postrežba z
izbornimi izdelki, po nizkih
stalnih, na vsakem pred-
metu označenih cenah.

Naročila po meri točno in pri-
znano dobro.

Imam večjo zalogo

VOZOV

vseh vrst. Vozove izdelu-
jem po najnovejši dunaj-
ski in pariški modi; tudi
stare vozove jemljem v
račun po visoki ceni.

Franc Visjan

izdelovatelj vozov

Ljubljana, Kolodvorske ul. št. 25

Naslov za brzojavke: **Kmetska posojilnica Ljubljana.** :: Telefon št. 185. :: Ziro-konto pri avstro-ogrski banki. :: Račun pri avstr. pošt. hran. št. 828.406, pri ogr. pošt. hran. št. 19.864.

KMETSKA POSOJILNICA

Ljubljanske okolice

r. z. z n. z. v Ljubljani — obrestuje hranilne vloge po

4³/₄%

Stanje hranil. vlog
dvajset
milijonov

Rezervni zaklad
nad pol
milijona

brez odbitka rentnega davka, katerega plačuje posojilnica sama za svoje vložnike. Sprejema tudi vloge na **tekoči račun s čekovnim prometom** in jih obrestuje **od dne vloge do dne dviga**, na kar se opozarjajo zlasti trgovci in denarni zavodi po deželi.

LJUBLJANSKA KREDITNA BANKA

Ljubljana, Stritarjeva ulica šte. 2 (Lastna hiša).

Promet v letu 1912 okroglo
tisočdvesto milijonov kron.

Podružnice: —
Trst, Celovec, Split, Sarajevo,
Gorica, Celje.

Rezervni zakladi K 1,000.000
Delniški kapital K 8,000.000

Posreduje najkulantneje nakup in prodajo vseh vrst rent, državnih papirjev, zastavnih pisem, prioritet, srečk in novcev. Prevzema zavarovanja proti kurzni izgubi pri izžrebanju; denarne in hranilne vloge na tek. račun ali na vložno knjižico.

Vložni denar se obrestuje od dne vloge do dne dviga s

4³/₄% čistih

Do K 10.000.— brez odpovedi. Za vse vloge jamči vse lastno premoženje t. j. sedaj okroglo devet milijonov kron. Zamenjava in eskomptuje izžrebane obligacije, srečke in kupone. Prodaja in kupuje devize in valute. Daje predkupne na vrednostne listine pod kulantnimi pogoji. Eskomptuje in vnovčuje menice. Borzna naročila za dunajsko in inozemske borze izvede točno in ceno. Nakaznice in čeki na inozemska mesta. Promese k vsem žrebanjem. Kupuje in prodaja ameriške dolarje.

ALFONZ BREZNIK

sodni izvedenec, učitelj Glasbene Matice in za — ložnik dvornih in komornih tvrdk. —
Naslov brzojavkam: KLA VIR - BREZNIK, Ljubljana.

Največja in najstarejša trgovina in izposojevalnica klavirjev in harmonijev. Velikanska zaloga vsega glasbenega orodja strun in muzikalij.

Ljubljana, Kongresni trg št 15.
(nasproti nunske cerkve).

C. kr. avstrijski poštobranilnični
konto št. 114.693.

Klavirje dvorne tvrdke Bösendorfer, Czapka, Hörl & Heltzmann, Steinhilber, in Hörl (am. harm.) imam le jaz izključno edini zastopnik za Kranjsko v velikanski zalogi in izbiri. Ne dajte se varati po navidezno cenem, vsiljivem pofelnju, osobito, ker nudim vsakomur, da si po kolikor mogoče najnižji ceni ali na čudovito majhne obroke brez vsakega zadatja nabavi prvovrsten instrument z resnično pisмено 10letno garancijo. Stari klavirji najugodnejše v zameno. Izposojevalnina najnižja. Popravlila in uglasjevanje vseh glasbil najceneje. Preigrani klavirji vedno v zalogi. Viole, citre, kitare, tamburice, harmonika, tel. rogovi in strune po tovarniških cenah. — Ves dan odprto! Prečastita duhovščina posebno ugodnost na obroke.